

דרוש על
"ואמרתם זבח פסח"

חג הפסח, שנת תשפ"ה

ישראל משה

בלאאמו"ר הגאון רבי יצחק מאטצען שליט"א
מח"ס הואיל משה ושא"ס

באר יצחק

דהא הוי קודם מתן תורה, לא היה שייך אצלם קרבן שלמים כלל, וממילא לא שייך בפסח מצרים דמותר הפסח קרב שלמים.

ולפי מה דאיתא בגמרא זבחים (דף י"ב ע"א) אמר רבי יוחנן, פוסל היה בן בתירא בפסח ששחטו בארבעה עשר שחרית בין לשמו בין שלא לשמו וכו'. מגדף בה רבי אבהו, א"כ פסח כשר לבן בתירא היכי משכחת לה, אי דאפרשיה האידנא, דחוי מעיקרו הוא, (ופירש"י דבשעת הפרשה לא חזי למידי וכו', יעו"ש) ואי דאפרשינהו מאתמול, נראה ונדחה הוא (פירש"י דכי אפרשיה חזי להקריבו שלא לשמו, וכי מטיא י"ד שחרית, לא חזי למידי, ונראה ונדחה שוב אינו חוזר ונראה, בשלמא לרבנן פסח אינו נדחה כלל, או מלשמו, או משלא לשמו, דעד זמן שחיתו חזי לשלמים, ובזמנו חזי לפסח, אלא לבן בתירא דחוי הוא), אלא אמר רבי אבהו, תהא לאחר חצות (פירש"י משכחת לה פסח כשר לבן בתירא דמפריש לאחר חצות דהיינו זמן שחיתו, וחזי לשמו) יעו"ש.

והמבואר מזה, דהקדש הקרבן פסח שייך רק אם בזמן ההקדש שייך שיהיה בו הקרבה. ובקרבן פסח אף שזמנו הוא דוקא ביום ארבעה עשר אחר חצות, ולא שייך הקרבה קודם לכן, אבל כיון דקיי"ל דמותר פסח קרב שלמים, לכן גם קודם זמנו הוי הפסח ראוי להקרבה, דהא חזי שכשעשה שלא לשמו, דאז הוי שלמים.

ונמצא לפי זה, דפסח מצרים שלא היה בו דין שלמים כלל, דהא בן נח לא שייך אצלו קרבן שלמים, א"כ לא היו יכולין להקדיש הפסח במצרים רק בערב פסח אחר חצות, דהא אם מקדיש קודם זמנו, הוי דחוי מעיקרא, דהא לא חזיא לא לשמו, ולא שלא לשמו, דאם מקריבו לשמו לשם פסח, הוי פסח שלא בזמנו ופסול, ואם מקריבו שלא לשמו, לא יהיה כמו פסח דורות דקרב שלמים, דהא לא שייך אצלן שלמים, ונמצא שלא היו יכולין להקדיש הפסח במצרים רק בערב הפסח אחר חצות, ולא קודם לכן, כי רק בערב פסח אחר חצות היה ראוי להקרבה, דאז הוי זמנו, וחזי עכ"פ לשמו.

יהיו נא אמרינו לעילוי נשמת אמי מורתי מרת אסתר בריינדל בת ר' יוסף הלוי ע"ה, הריני כפרת משכבה, ותנצב"ה.

ובכן ואמרתם זבח פסח: מסגרת סגרה בעתותי פסח וכו',

הנה הפיוט הזה סתומה וחתומה, דמאי ענין זכירת כל הנסים האלה דוקא ולא זולתם, אטו סיימנו שבחא דמרו. ועוד, דאף אם כל הניסים האלו נעשו בליל פסח, אבל מה השייכות של נסים אלו לסיפור יציאת מצרים.

ועוד תמוה מאוד, דלמה חוזר ושונה "ואמרתם זבח פסח" בכל חרוז וחרוז, דלכאורה האי ואמרתם זבח פסח אין לו שייכות לא לפנינו ולא לאחריו, ומה הכוונה בזה.

ונראה לבאר כל זה, ולקשר כל הפיוט יחד בעזה"י, באופן שכל הפיוט סובב והולך לתרץ קושיא אחת, בענין איך שהקדישו בני ישראל את הפסח במצרים, ובכל חרוז וחרוז יש תירוץ על הקושיא, עם פירכא על התירוץ ההוא, עד שמגיע לתירוץ בלי פירכא, וזה החלי בעזה"י. [וביאור המשך הפיוט מתחילת הקטע עד קטע זו נדפס בגליון באר יצחק שנת תשפ"ד, וכאן נמשיך לבאר הפיוט עד סופו בעזה"י].

אשתקד הבאנו קושיא, כי הנה קיי"ל דמותר קרבן פסח קרב שלמים, כגון, פסח שעברה שנתו, דהוא כשלמים לכל דבר, וטעון סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק. וכן מי שאבד פסחו, ומצאו אחר שהפריש פסח אחר, והרי שניהן עומדין, יקריב אי זה מהן שירצה לשם פסח, והשני יקרב שלמים. וכן מי שהפריש פסחו ומת, יביאנו בנו אחריו לשם שלמים, עיין כל זה ברמב"ם (פ"ד ה"ל קרבן פסח ה"ו - ז'), יעו"ש. ולכאורה כל זה הוא דוקא בפסח דורות, אבל בפסח מצרים לא היה בו דין זה דמותר פסח קרב שלמים, משום דבני נח אין מקבלין מהן אלא עולות, ולא שלמים, כדאיתא בגמרא מנחות (דף ע"ג ע"ב), וכן כתב הרמב"ם (פ"ג מע"ה ה"ל א') יעו"ש. וא"כ במצרים שהיו עליהן דין בן נח,

[והוא הביא עוד שם מספר מרחשת (ח"א סי' א') דכלי שרת
מקדש בלי שקדמה קדושת פה, ובקרבן אורה נדרים (דף כ"ט
ע"א) כתב דקדושת דמים אם מקריבה, חייל קדושת הגוף
גמורה, ועיין בחידושי חתם סופר מס' נדרים (דף כ"ט ע"א),
ועוד שם] יעו"ש.

ולפי"ז יש ליישב בפשיטות איך הקדישו הפסח במצרים
הלוא היה יום טוב ואסור להקדיש, משום שיש לומר שלא
הקדישו בפה, ורק הקדישו על ידי המעשה השחיטה לבד,
וקדושת הקרבן פסח חלה ממילא על ידי המעשה שחיטה.
ומאחר שהשחיטה עצמו הא ודאי היה מותר אז לעשותה,
כי כך היה מצוותה, ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין
הערים, א"כ לא איכפת לן אם על ידי המעשה שחיטה
שמותר מעיקר הדין, אף שהוא יום טוב, אם עי"ז נעשה
גם חלות הקדש על הקרבן, כל זמן שלא היה מעשה הקדש
בפני עצמו, שפיר מותר לעשותו ביום טוב ושפיר חייל
הקדושה.

והנה יש טעם גדול לומר למה באמת עשו כן שלא הקדישו
את הפסח בקדושת פה, רק על ידי מעשה השחיטה, משום
דהא קיימא לן דזבח רשעים תועבה, כדאיתא במסכת
שבועות (דף י"ב ע"ב) אי דלא עבד תשובה זבח רשעים תועבה,
יעו"ש.

וידועין דברי המדרש מובא בילקוט שמעוני (סוף רמז רל"ד)
והמים להם חומה, שירד סמאל ואמר לפניו, רבונו של
עולם, לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה
להן ניסים וכו', יעו"ש.

וא"כ יש לומר דבשביל שחששו ישראל שיש להן חטא
דעבודה זרה, לכן הוצרכו דוקא להקדיש את הפסח על ידי
מעשה השחיטה, ולא בקדושת הפה, דאם היו מקדישין
בקדושת פה, היה נפסל מטעם זבח רשעים תועבה,
דהמקדיש הלא הוא בעל הקרבן, אבל כשהקדישו על ידי
מעשה שחיטה, לא נעשה ההקדש על ידי הבעלים, אלא
שחייל ממילא על ידי השחיטה, ולא הוי זבח רשעים
תועבה, וכמוש"כ החזון איש לגבי בהמת עיר הנדחת דאף
שהוא איסורי הנאה, והבעלים לא יוכל להקדיש, מ"מ
יוקדש על ידי מעשה השחיטה, וזה לא נעשה בתורת
בעלים, רק הקדש ממילא.

ומעתה יוקשה קושיא עצומה, לפי דברי הצ"ח הידועין,
בסוף מסכת פסחים (דף קט"ז ע"ב) דבמצרים לא היה יום טוב
ביום חמשה עשר בניסן, משום דהלילה הלך אחר היום,
ואיסור חמץ היה ביום ארבעה עשר בניסן וליל חמשה
עשר עמו, וכן היה גם לענין מלאכה, יעו"ש.

ולפי דברי הצ"ח שביום ארבעה עשר היה איסור מלאכה
מחמת יום טוב, אם כן לא היו יכולים להקדיש הקרבן
פסח במצרים גם בערב פסח אחר חצות, דהא הוי יום טוב,
ואסור להקדיש ביום טוב.

ואולם לפי"ז לא מצינו ידינו ורגלינו בבית המדרש דאיך
הקדישו אבותינו במצרים את הפסח כלל, דלפני זמנו לא
היו יכולין להקדישו משום דאז לא היה ראוי להקרבה
כלל כיון דמותר הפסח אינו שלמים, ולא ראוי לא לשמו
ולא לשלא לשמו, ואחר חצות גם כן לא שייך להקדיש
דהא הוי יום טוב והיה אסור להקדישו משום איסור יום
טוב. ואשתקד הבאנו כמה תירוצים על זה, אך לכולן
איכא פירכא, יעו"ש.

ונראה לתרץ, לפמשי"כ בבאר יצחק פסחים (דף ר' מדפ"ס)
דשייך להקדיש קרבן גם בלי מעשה הקדש בפה, באופן
שישחוט בהמה של חולין לשם קרבן, כגון עולה, ואז
יוקדש הקרבן לעולה, אף אם לא הקדישו מקודם, כי על
ידי מעשה השחיטה יחול קדושת הקרבן, יעו"ש.

ומצאתי בקהלות יעקב חולין (סוף סי' מ"א) במש"כ התוספות
בחולין (דף ק"מ ע"א) ד"ה למעוטי, דצריך עיון בבהמת עיר
הנדחת אם עבר והקדישה, אם הוא קרבן כשר, כיון
דלהריגה קיימא. ותמה החתם סופר בשו"ת או"ח (סי' ק"פ)
דהא אי אפשר להקדיש איסורי הנאה, עי"ש. וכתב
הקהילות יעקב וז"ל: ומצאתי בחזון איש נגעים (סי' י"א
סק"ה) שעמד בדברי התוספות הנ"ל, וכתב דנראה מדבריהם
ז"ל, דאפשר להקריב קרבן שלא הוקדש קדושת דמים,
אלא מביא קרבן חולין, ושחטו שתהא השחיטה מקדשתו
קדושת הגוף, ובזה אפילו איסורי הנאה כשר, יעו"ש.

ומצאתי עוד בספר משמר הרש"ש להגאון רמ"מ שולזינגר
ז"ל, (סי' ס', סי' ס"א) שהביא משמו של הגאון האדיר רבי דב
לנדא שליט"א, שציין לדברי התבואות שור (סי' ה') שכ"כ.

עשה דוחה לא תעשה, וא"כ אנוס הוא שלא לקיים המצוה מפאת הלא תעשה הניצב לעומתה, אבל עם כל זה לא יחשב קיום העשה, שהרי אונסא הוא כמאן דלא עבד, אבל אם נפסוק הדין דעשה דוחה לא תעשה, אז לענין הלאו שהוא ציווי שלא לעשות הדבר, שפיר לא יחשב עבירה כלל, דכיון שמוכרח לעשות מפני העשה, כיון שהדין הוא דעשה דוחה לא תעשה, א"כ אנוס הוא בעשייתו ואונסא הוא כמאן דלא עבד, וא"כ שפיר ראוי לומר דעשה דוחה לא תעשה מכח סברא זו, כיון שאם לא ידחה, יהיה ביטול עשה, ואילו כשידחה לא תהיה עבירת לאו, עיין באריכות בעין פנים לתורה (שם).

וז"ל עמק הלכה (ח"ב סי' מ"ח), ובהיותי לקבל פני הרב הגאון המובהק צדיק ונשגב האדמו"ר מסאטמער שליט"א בתוך השיחים אמר לי ליישב תמיהת הראשונים דאיך ידחה עשה הקל ללאו החמור וכו' עפ"י דהירושלמי (פ"ג קידושין ה"ב) אונסא כמאן דלא עביד אמרינן, אונסא כמאן דעביד לא אמרינן, א"כ ביש לפנינו עשה ולא תעשה, כגון כלאים בציצית, הנה אם ילבש הבגד הוא אנוס על ידי גזירת התורה ללבוש ציצית, ואונסא כמאן דלא עבד, נמצא דלא עבר על הלא תעשה, והעשה קיים. אמנם אי לא יקיים העשה, ולא ילבש הבגד, הנה בודאי דלא עונשין על ביטול העשה, דהא אנוס הוא בגזירת התורה דלא תלבש שעטנז, אבל מכל מקום העשה לא קיים, דהא אונסא לאו כמאן דעבד, לכן מוטב לדחות הלא תעשה דאז לא יעבור כלל על הלא תעשה והעשה קיים, עכ"ד ודפח"ת.

ובספר עולת נדבה (אופן ל"ז אות ז') ציין עוד הרבה מ"מ בזה, דרך המלך (פ"ה יסוה"ת ה"ד) שו"ת מחזה אברהם (אוי"ח סי' קכ"ז) שו"ת לחם שלמה (אוי"ח סי' י"א), יעו"ש.

ונראה, דסברא זו ניתא רק אם נאמר דמעשה באנוס לא הוי מעשה איסור כלל, אבל אם נאמר דמעשה באנוס הוי מעשה, א"כ שוב אין עדיפות במה שיעשה העשה, דהא סוף סוף יעשה מעשה עבירה, ואף שהוא באנוס ופטור עליה, אבל מהיכ"ת שיעשה מעשה עבירה כדי לקיים מצות עשה.

ורק אם נאמר דמעשה עבירה לא הוי מעשה כלל, אז שפיר איכא למימר שיעשה העשה, כיון שעל הלא תעשה הוא אנוס, ולא ייחשב מעשה איסור כלל.

אולם בילקוט שם איתא, מיד השיב לו הקדוש ברוך הוא, שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבדוה, והלא לא עבדוה אלא שעבוד ומתוך טירוף הדעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואנוס כרצון, ע"כ.

ואם כן אין שום ראייה מזה שהקדישו הפסח על ידי שחיטה, דהא בלאו הכי לא הוי בגדר זבח רשעים תועבה, דהלא עבדו עבודה זרה באנוס, ולא נחשב עבירה כלל, ולא הוי זבח רשעים.

אמנם י"ל דדבר זה מתלי תלי במה שנסתפקו האחרונים אם עבירה באנוס הוי מעשה עבירה, אלא שאין עונשין עליה, משום שעשה על ידי אנוס, או שהמעשה באנוס לא הוי מעשה כלל, כיון שהיה באנוס, ומעשה באנוס לא הוי מעשה, עיין חמדת שלמה (סי' א').

דאם נאמר דמעשה עבירה באנוס הוי מעשה, אלא שאין עונשין עליה, אז מוכרחין לומר שהקדישו הפסח במצרים על ידי מעשה השחיטה, כדי דלא ליהוי זבח רשעים תועבה. אבל אם מעשה באנוס לא הוי מעשה כלל, שוב אין הכרח לומר שהקדישו הפסח על ידי מעשה השחיטה, דהא לא הוי בכלל עובדי עבודה זרה, דהא הוי על ידי אנוס, ומעשה האנוס לא הוי מעשה עבירה כלל.

והנה הטעם דאמרינן בכל התורה דעשה דוחה לא תעשה, כתבו האחרונים [עייין בספר חתן סופר (ערך שער המקנה והקנין מצהבי"ע אות נ"ב), שו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' ג' אות ו'), עין פנים לתורה (אות נ"ב) ובספר עמק הלכה (ח"ב סי' מ"ח) ששמע מפי כ"ק מרן אדמו"ר מסאטמאר הדברי יואל זי"ע, ובספר שפע חיים נישואין לכ"ק מרן אדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זי"ע (דף רט"ז) שאמר כן בילדותו], דלפי המבואר בירושלמי מסכת קידושין (פ"ג ה"ב) ובמסכת גיטין (פ"ז ה"ו) דרבי יוחנן סבירא ליה דהמתנה לעשות דבר, ונאנס ולא עשה, אז אונסא כמאן דלא עבד, וריש לקיש סבירא ליה אונסא כמאן דעבד, עיי"ש. ומבואר בש"ך חו"מ (סי' כ"א סק"ג) דבחי"ב עצמו שלא לעשות דבר, ונאנס ועשה, אז לכולי עלמא אונסא כמאן דעבד לא אמרינן, עיי"ש.

ולפ"ז נמצא דלרבי יוחנן, לענין חיוב, אמרינן קיום אונסא הוא כמאן דלא עבד, ולענין חיוב שלא לעשות, אז בעשה באנוס אינו כמאן דעבד, ולכן במקום דאיכא מצות עשה ולנגדו עומד לא תעשה, הנה אם נפסוק הדין דאין

תעשה, אבל לא יהיה לו שום קיום על העשה, כיון דאונס כמאן דעבד לא אמרינן.

וא"כ שפיר נוכל לומר דעשה דכיבוש מלחמה שהוא בקום ועשה, דוחה את העשה והלא תעשה דשבת, דשניהן בשב ואל תעשה, דהא יהיה לו עי"ז קיום העשה דכיבוש מלחמה, אבל על הלא תעשה ועשה דשבת לא יעבור, כיון שהוא אונס, ואונסא כמאן דעבר לא אמרינן, ושפיר כבשו יריחו בשבת מטעם עשה דוחה לא תעשה.

ומעתה מובן המשך הפיוט, דאם תאמר דלכן **ואמרתם זבח פסח** משום שהקדישו על ידי מעשה השחיטה, ולא הוי הקדש ביום טוב, אבל כל זה רק אם נאמר שהיו עושין כן משום דלא ליהוי זבח רשעים תועבה, משום דאיה"נ שעבדו עבודה זרה באונס, אבל מ"מ הוי מעשה עבירה, אבל מכיבוש יריחו הרי מוכח דאונס לא הוי מעשה כלל, דהא אמרינן דעשה דוחה לא תעשה ועשה, ולכן כבשו יריחו בשבת.

וזהו **מִסְגֶּרֶת סִגְרָה בְּעֵתוֹתֵי פֶסַח** דקאי על כיבוש יריחו, כדכתיב בספר יהושע (פרק ו', א') **וְיָרִיחוּ סִגְרָת וּמִסְגֶּרֶת מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא**. וא"כ שוב אין הכרח שהקדישו על ידי מעשה השחיטה, ושפיר היו יכולין להקדיש בפה, ושוב יוקשה איך הקדישו פסח מצרים.

נִשְׁמָדָה מִדֵּין בְּצִלֵּיל שְׁעוֹרֵי עוֹמֵר פֶּסַח.

אמנם עדיין יש לומר, דבאמת מעשה באונס הוי שפיר מעשה עבירה, אלא שאין עונשין עליה משום דאונס רחמנא פטריה, והא דאמרינן דעשה דוחה לא תעשה, אף שהסברא הוא שהוא אונס מחמת העשה לעבור על הלא תעשה, ועל ידי עבירת הלא תעשה הא יעשה מעשה עבירה, וא"כ איך ידחה, אבל מ"מ לא גרע מדין פיקוח נפש שדוחה שבת, דאף שהוא יעשה מעשה עבירה, אבל כיון שהוא אונס הותר לו לעבור העבירה מחמת פיקוח נפש, וא"כ יש לומר דכן הוא ג"כ דין עשה דוחה לא תעשה, דאף שנמצא שיעשה מעשה איסור, אף שהוא אונס, מ"מ כך הדין שמותר לכתחילה לעשות מעשה עבירה באונס, כמו שמותר לכתחילה פיקו"נ במקום איסור ודוחה לא תעשה.

והנה איתא במדרש רבה נשא (פרשה י"ד, ח'), כתיב ואפרים מעוז ראשי (תהלים ק"ח ט'), מדבר ביהושע שהיה משבט אפרים, והוא עשה מלחמה בשבת, שנאמר (יהושע ו') ויהי ביום השביעי וישכימו בעלות השחר ויסובו את העיר וכו', ומניין שהיתה בשבת, שאין שבעה לעולם בלא שבת וכו', ולפי שהיה יום שבת אותו יום שכבשו את יריחו, לכך החרים את יריחו קדש לה', כמה דתימא (שם) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה' וגו', א"ר יהושע, השבת כולה קדש, וכל מה שנכבש בשבת יהיה קדש לה', וכו', ואם יאמר לך אדם איך חילל יהושע את השבת, אמור לו עפ"י הקב"ה עשה, שנאמר (יהושע ו') ויאמר ה' אל יהושע, ראה נתתי וכו' וסבתם את העיר, וביום השביעי תסובו את העיר, וכו' אי אפשר לז' ימים בלא שבת וכו', הוי אפרים מעוז ראשי, יעו"ש.

ונתקשו המפרשים, למה באמת עשה יהושע את המלחמה עם יריחו בשבת, דהא קי"ל דאין דנין בשבת. ואין לומר משום דעשה דכיבוש מלחמה דוחה שבת, דהא שבת הוי עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

אמנם יש לומר, דבכה"ג היה דוחה עשה דכיבוש את העשה והלא תעשה של שבת, דהנה העשה של כיבוש מלחמה הוא מצות עשה בקום ועשה, והעשה של שבתון הוא מצות עשה בשב ואל תעשה.

והנה לפי הטעם הנ"ל דעשה דוחה לא תעשה הוא משום דהוא אונס על העשה משום הלא תעשה, והוי אונס על עבירת הלא תעשה מחמת העשה, ומשום דאונס כמאן דלא עבד אמרינן, ואונסא כמאן דעבד לא אמרינן, נמצא שעדיף שיעשה העשה, ועל הלא תעשה לא יעבור כיון שהוא אונס, משא"כ אם לא יעשה העשה, אז איה"נ שלא עבר על הלא תעשה אבל לא יהיה לו שום קיום עשה דאונסא כמאן דעבד לא אמרינן.

והנה כמו כן יש לומר על דחיית עשה בשב ואל תעשה, דאם יעשה העשה בקום ועשה, הנה אעפ"י שביטל העשה העומד כנגדו, אבל העשה העומד כנגדו הא הוי בשב ואל תעשה, ולזה שפיר נאמר כמאן דלא עבד, כיון שהיה באונס, מה שאין כן אם לא יעשה המצוה של הקום ועשה, ולא יעבור על העשה העומד כנגדו שהוא בשב ואל

ונודע קושיית הירושלמי (פ"ב דחלה) הובא בתוספות קידושין (דף ל"ח ע"א) שהקשו, למה לא אכלו בני ישראל מצה של חדש בבואם לארץ ישראל, ויבוא עשה דמצה וידחה לא תעשה חדש, יעו"ש.

והנה לפי דברינו יש לומר, דאם הטעם דעשה דוחה לא תעשה הוא משום דאונסא כמאן דלא עבד, ואם מעשה באונס הוי מעשה, א"כ הוי עשה דוחה לא תעשה רק רשות ולא חיוב, וא"כ יש לומר דלא רצו לאכול מצה של חדש כיון שאף אם דקיי"ל דעשה דוחה לא תעשה, ויקיימו מצות מצה, אבל הא יעשו מעשה עבירה, ואפילו אם יהיו פטורין מטעם אונס, אבל מ"מ הא נעשתה העבירה, ואעפ"י שקיי"ל דעשה דוחה לא תעשה בכל התורה כולה מ"מ הא הוי רק רשות ולא חובה, ולא רצו לאכול חדש אפילו בכה"ג שיש היתר.

ולפי"ז יש לבאר, שזוהי הזכות הגדול שהיה לישראל בזכות מצות העומר, דהיינו שלא רצו לאכול חדש עד שיוקרב העומר, ולא רק שלא אכלו חדש סתם, אלא גם במקום מצוה לא רצו לסמוך על ההיתר דעשה דוחה לא תעשה, ולא אכלו גם מצה של חדש, וזהו מה שעמד להם במלחמת גדעון.

ולפי"ז שפיר יש לומר דמעשה באונס הוי מעשה, ושוב כמה וגם נצבה התירוץ שכתבנו לעיל שהיו מקדישין את הפסח במצרים על ידי מעשה השחיטה, משום שלא רצו שיהיה זבח רשעים תועבה.

וזהו ההמשך נשמדה מדין בצליל שְעוּרֵי עוֹמֵר פֶּסַח דהיינו שנשמדה מדין בתקופת השופטים, כשבאו אנשי מדין להלחם בישראל, ובליל פסח נשמדו על ידי גדעון בצליל שְעוּרֵי עוֹמֵר פֶּסַח, דהיינו בזכות צליל שהוא עוגת לחם שעורים שקרב ביום שני דפסח, וכדביארנו, שהיינו הזכות שלא אכלו חדש עד הקרבת העומר, וגם לא רצו לסמוך על עשה דוחה לא תעשה, ובזכות זה ניצחו את אנשי מדין.

ומוכח מזה דמעשה אונס הוי מעשה, ושוב מיושב איך הקדישו בני ישראל את הפסח במצרים, משום שקדשוהו על ידי מעשה השחיטה, והיו מוכרחין לעשות כן שלא יהיה זבח רשעים תועבה, ולכן הקדישוהו במעשה השחיטה, ולא בקדושת פה.

והנפקא מינה בזה הוא, אם, כל היכי דאמרינן דעשה דוחה לא תעשה, אם יש חיוב לעשות העשה בכהאי גוונא, או שהוא רק רשות. ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"א סי' ע"ב) שנסתפק בזה, דכל היכי דאיכא עשה דוחה לא תעשה אם הוי חיובי, וכשאינו רוצה לקיים, מכין אותו עד שתצא נפשו, או שנאמר דרך גילתה התורה שיכול לעבור על הלא תעשה, והוי רק רשות ולא חובה. ועיין מה שכתב בזה בספר עולת נדבה להרה"ג ר' ישעי' בראווער ז"ל (אופן ל"ז אות ב'). וציין על זה שו"ת פני מבין (או"ח סוף סי' ע"ה) שו"ת בית שערים (נור"ד סי' רכ"א) יד סופר (סי' ס"ה או"ג) ספר נחל איתן על הרמב"ם (דף פ"ג ע"ב) ובספר ברכת אהרן עמ"ס ברכות (רע"ח אות ב'), יעו"ש.

ולדברינו יש לומר דהא אם עשה דוחה לא תעשה הוי רשות או חובה, תלוי בזה, דאם נאמר דמעשה באונס הוי מעשה, א"כ יש לומר דנהי דאמרי' דעשה דוחה לא תעשה משום דאונס כמאן דלא עבד, אבל מ"מ הא יעשה מעשה עבירה, ומי יימר שכופין על עשיית מצוה כשסוף סוף ייעשה מעשה עבירה, ואף שהוא באונס ונפטור עליו, מ"מ הוי מעשה. אבל אם מעשה באונס לא הוי מעשה כלל, א"כ פשוט שכופין אותו לקיים העשה, אף שעיי"ז יעבור על הלא תעשה אבל הא הוי אונס ולא ייחשב מעשה עבירה כלל.

והנה המפרשים פירשו, שְמִדָּה מְדִין בְּצִלִּיל שְעוּרֵי עוֹמֵר פֶּסַח, דקאי על מלחמת גדעון, דכשנלחם גדעון בבני מדין כשנלחמו עם ישראל, כתיב בספר שופטים (ז', י"ג) ויבא גדעון והנה איש מספר לרעהו חלום, ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים מתהפך במחנה מדין וכו' ויהי כשמוע גדעון את מספר החלום ואת שברו וישתחו וכו', ועיי"ש ברש"י לחם שעורים הוא זכות העומר הקרב בפסח.

ואיתא במדרש רבה ויקרא (כ"ה ו') אמר רבי אבון, ורבי נחמיה, ורבי יעקב בר אבא, בשם רבי יהודה ברבי סימון, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש היא, רבי יוחנן אמר, לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך. אמר רבי אבהו ורבי סימון ורבי יהושע בן לוי, היא שעמדה להם בימי גדעון, שנאמר (שופטים ז', י"ג) ויבא גדעון וכו' ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים וכו', בזכות לחם שעורים, יעו"ש.

שׁוֹרְפוֹ מִשְׁמַנֵּי פֹל וְלֹד בִּיקֵד יְקוֹד פֶּסַח. וְאַמְרָתָם זָבַח
פֶּסַח:

ופירשו האברבנל, יעב"ץ, ומעשה ניסים, משמני פול ולוד
המה הגבורי חיל של סנחריב, שנשרפו על ידי אש של
גבריאֵל, פול זה סנחריב כדכתיב במלכים (ב' ט"ו, י"ט) בא פול
מלך אשור, משמניו היינו גדולים ובריאֵים (רד"ק שם).

והנה איתא בגמרא סנהדרין (דף צ"ה ע"א) עוד היום בנוב
לעמוד, אמר רב הונא, אותו היום נשתייר מעונה של נוב,
ופירש"י אותו היום נשתיירה מעונה של נוב, דמפני עון
שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב, קבע הקב"ה
העונש עד אותו היום, ואותו היום בלבד נשתייר מזמן
העונש, ואילו היה נלחם בירושלים באותו היום היה
כובשה, והכי משמע קרא עד היום אותו היום העמידו
לסנחריב על ירושלים בעון נוב, עכ"ל. ומבואר שם בגמרא,
דכאשר בא סנחריב בערב פסח וראה את העיר ירושלים,
היתה זוטר בעיניה, ולא רצה לכובשה תיכף, והמתין עד
הלילה, שהוא ליל ט"ו ניסן, ואז כבר בטל זימניה ונהרגו
כולם, יעו"ש.

והנה בדרשות חתם סופר (דף שפ"ז ע"ג) כתב לבאר הא דשאל
המלך ציוה להרוג את נוב עיר הכהנים על שהאכילו לדוד
המלך ע"ה את לחם הפנים, וכתב וז"ל: ונ"ל דכהני נוב
דרשו אכין, שהרי נתנו לדוד המלך ע"ה לחם הפנים, לחם
חם כיום הלקחו [כדכתיב בשמואל (א' כ"א, ז') לחם קודש,
ועל כרחק משום שהיה מסוכן, ופיקוח נפש דוחה אפילו
שבת דכתיב (שמות ל"א י"ג) אך את שבתותי תשמורו (יומא דף פ"ה
ע"ב) ושאל לא דריש אך, דסבור שנתנו לו לחם הפנים
שחשבו דוד כמו מלך, ושומעין לו לעבור על דברי תורה,
נמצא מרדו במלכות שאול על שנתנו הודו לדוד, ועל כן
פגע בהם, עכלה"ק.

וכוונתו להא דאמרינן בגמרא סנהדרין (מ"ט.) כל איש אשר
ימרה את פיק ואלא ישמע את דבריק לכל אשר תצוונו,
יומת, יכול אפילו לדברי תורה, תלמוד לומר רק חזק
ואמץ, ע"כ. ולכן שאול המלך שלא דרש אכין ורקין וס"ל
דפיקוח נפש אינו דוחה איסור אכילת לחם הפנים, וס"ל
דשומעין למלך אפילו לעבור על דברי תורה דהא לא ס"ל
לדרוש "רק", ולכן היה סובר שכהני נוב הם מורדים
במלכות, יעו"ש.

אולם לכאורה תמוה, דאיך שייך לומר דשאול המלך לא
סבירא ליה דפיקוח נפש דוחה כל איסורי התורה, והלא
לא מצינו מאן דאמר כזה שיסבור שפיקוח נפש אינו דוחה
כל התורה כולה, והוא דבר מוסכם בכל התורה, ואפילו
אם לא ס"ל לשאול המלך לדרוש אכין ורקין, הלא איכא
עוד כמה ילפותות שם בגמרא יומא דפיקוח נפש דוחה כל
התורה כולה.

ונבס"ד לבאר הדברים, כי כבר נודע מחלוקת הקדמונים
אם הא דפיקוח נפש דוחה כל התורה הוא מטעם הותרה
ואינו מעשה עבירה כלל, או שהוא מטעם דחווה. ובשו"ת
חתם סופר או"ח (סי' ע"ה) כתב, דלמ"ד טומאה דחווה
בציבור ה"ה בכל התורה סתמא דחווה, ולכן בחולה שיש
בו סכנה בשבת, מוטב שישחטו לו, ואין מאכילין אותו
נבילות, כי דחיית שבת בשביל פיקוח נפש הוא בגדר
הותרה, משום דרשא דושמרו בני ישראל את השבת, אבל
שאר איסורים הוי פיקוח נפש רק בתורת דחווה, יעו"ש.

ונראה להביא ראיה דפיקוח נפש דוחה איסורין מטעם
הותרה, דבספר אמונת עתיך למרן המשגיח רבי משה
וואלפסאהן זצוק"ל, כתב הטעם שדוד המלך אכל את
לחם הפנים, משום שדוד המלך הוא תיקונו של אדם
הראשון, אשר הביא מיתה לעולם, ודוד מלך ישראל חי
וקיים, ולא שולט בו המיתה, ולכן ראוי אליו לאכול מלחם
הפנים, כי שם נמצא ניצוצי תיקון הפגם של עץ הדעת, כי
הלחם הפנים מקומו על השולחן הטהור לפני ה' במקום
משכן כבודו, ושם לא שולט המיתה והרקבות, כי בבית ה'
הוא המקום של דשנים ורעננים יהיו, יעו"ש.

ונראה מזה ראיה דפיקוח נפש דוחה איסורין מטעם
הותרה, דאי הוי מטעם דחווה, לא מסתבר שיהיה תיקון
לדוד על ידי אכילת לחם הפנים, דהא אם הוא מטעם
דחווה, נמצא דבאמת אוכל דבר איסור, אלא שדחווה לו
מטעם פיקוח נפש, ולא מסתבר שיהיה תיקון לחטא אדם
הראשון על ידי מעשה איסור. ורק אם נאמר דפיקוח נפש
דוחה כל התורה כולה מטעם הותרה, ונמצא שלא הוי
מעשה איסור כלל, דהותרה לגמרי, ובזה שפיר יש לומר
ששייך באכילה זו תיקון לחטאו של אדם הראשון, ולכן
רצה דוד המלך לאכול מלחם הפנים, כי האכילה היה
משום פיקוח נפש, והוא בגדר הותרה, ויתוקן בזה החטא.

(בשוי"ת סי' ו') כתב וז"ל: במכילתא פ' בא (פרשה ה') מנין אתה אומר שאם אין לישראל אלא פסח אחד שכולן יוצאין בו ידי חובתן, ת"ל ושחטו אותו וגו'.

ובמפרש בירורי המדות פירש, דכמו דמצוה על הציבור להקריב את התמיד, כך מצוה עליהם להקריב את הפסח, אלא דבפסח יש גם מצות אכילה, ולכן כל אחד מחוייב להקריב כדי שיקיים גם מצות אכילה, אבל אם אין להם לישראל אלא פסח אחד, אז מצוה על הציבור להקריב, יעו"ש אף שאין זה לשונו ממש, עכ"ד. ויעו"ש מה שביאר בזה.

והנה נלע"ד לפרש דברי המכילתא באופן אחרת, דהנה הרמב"ם בהל' קרבן פסח (פ"ב ה"א) כתב וז"ל: אין שוחטין את הפסח אלא למנויו, שנאמר תכוסו על השה, מלמד שמתמנים עליו כשהוא חי, וכו'.

והנה קיי"ל דיכולין להימנות על הפסח גם לאחר שהקדישו בעליו. וזה דין מחודש, דהא קיי"ל דהמוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום. וידועין הביאור בזה בדברי האחרונים, דמאחר שהקדישו והוא הבעלים והוא המתכפר, שוב אין יכולין לשנות הבעלים והמתכפר, ורק יכולין למכור הבשר, עיין בקצוה"ח (סי' תי"ו). וא"כ קשה האיד יכולין למנות על הפסח אחר שכבר הוקדש לפסח, והא המקדיש הוקבע להיות המתכפר לבדו, ואיך יוכל להוסיף אחרים עמו. ומאי שנא קרבן פסח מקרבן עולה ושלמים שאחר ההקדש אין יכולין לשנות המתכפר.

אך עיין בתוספות פסחים (דף פ"ט ע"ב) ד"ה וזה כתב וז"ל: וא"ת איך יכול למנות אחרים אחר שהקדישו וכו', ויש לומר דאע"ג דלא משייר בה מידי, על דעת כן מקדישו שיצאו כל אשר ימנה עליו, דקרא כתיב (שמות י"ב) ולקח הוא ושכנו, וכתיב ביה תכוסו, משמע דבכל ענין אפילו הקדישו כבר, משום דדעת האדם כן, עכ"ל.

ובפירוש הר"ש משאנץ בתורת כהנים פרשת צו (פרשתא ט' ה"ז) כתב, דהו"א שאם הקדיש אדם לפסחו, שוב לא יוכל למנות אחרים עליו אפילו כל זמן שהוא חי, והוא אמרינן ההוא קמא שהקדישו הוי שלו, ולא של אחרים, ותכוסו על השה הוה אמרינן היינו שמשותפין לכתחילה וקונין פסח ומקדישין אותו, שנקראו כלם בעליו, אבל למנות על פסח שכבר הקדישו או למוכרו סלקא דעתך דלא, וכו', יעו"ש.

ומעתה יש לומר דשאל המלך ודאי שסבירא ליה דפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, דהא לא מצינו מי שיחלוק על דין זה, אלא שהיה סבירא ליה לשאול, דאף דפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, אבל הוא בגדר דחוויה, ולא בגדר הותרה, וידע שאול המלך, שהסיבה שדוד המלך רצה לאכול הלחם הפנים הוא מטעם לתקן חטאו של אדם הראשון, והרי נתבאר דאם פיקוח נפש הוא רק דחוויה, אי אפשר באופן זה לתקן חטאו של אדם הראשון באכילה שהוא באיסור, ואם אף על פי כן נתנו לדוד את לחם הפנים, ודאי שהיה ס"ל דשומעין למלך אפילו לעבור על דברי תורה.

והיינו דכהני נוב ס"ל דלא דרשינן רק, ושומעין למלך אפילו לעבור על דברי תורה, וזה הוא ודאי בגדר הותרה, דאפילו אם פיקוח נפש דוחה רק מטעם דחוויה, אבל מסתבר שאם קיי"ל דשומעין למלך אפי' לעבור על דברי תורה שהוא מטעם הותרה, דכך הוא כוחו של מלך, שדבריו חייבין לשמוע בכל אופן.

ולכן נתנו לדוד הלחם הפנים לא רק מטעם פיקוח נפש, אלא גם מטעם ציווי המלך, ולכן חשבם שאול למורד במלכות. משא"כ דוד המלך היה ס"ל דפיקוח נפש הוא מטעם הותרה, ולכן אכל את הלחם הפנים, ותיקן בזה חטא אדם הראשון דס"ל דאין זה מעשה איסור כלל, ולא מטעם דשומעין למלך לעבור על דברי תורה.

ומעתה מבואר ההמשך, שז'רפו מִשְׁמַנִּי פול ולוד בִּיקָד יְקִיד פֶּסַח, דמהא דשרפו פוד ולוד ביקד יקוד פסח דהיינו סנחריב וחיילו, אשר כל זכותו לכבוש ירושלים היה רק משום עון נוב עיר הכהנים, ומוכח מזה דפיקו"י מטעם הותרה ומעשה באונס לא הוי מעשה עבירה כלל, ולכן אכל דוד שפיר את הלחם"פ וא"כ שוב אין שום רא"י דבנ"י הקדישו הפסח במצרים על ידי השחיטה דהא בלאו הכי לא הוי זבח רשעים תועבה משום דמעשה באונס לא הוי מעשה עבירה כלל, ושוב הדק"ל איך הקדישו הפסח.

עוד היום בְּנוֹב לַעֲמֹד עַד גָּעָה עֹנֵת פֶּסַח.

והנה יש לתרץ הקושיא איך הקדישו הפסח במצרים שהיה יום טוב, בעוד אופן אחר, והוא, דבספר זרע אברהם

ולכאורה הוא הדין כאן בעינין שהמקדיש יסלק מעליו כל דין מקדיש שלו, דאי לאו הכי איך יכולין למנות אחרים על הפסח אחר ההקדש, והם יהיו הבעלים, ועכ"ל דבשעה שהקדישו סילק כל דין בעלות שלו ומסרן לציבור, ולכל מי שהוא יכול לבוא ולהימנות על הקרבן פסח, דאי לאו הכי הוי כמו מוכר עולתו ושלמיו דאינו כלום כיון שכבר הוקבע המתכפר וא"כ ה"ה כאן איך יוכל לשנות המתכפר, ועכ"ל שכן הוא בתחילת ההקדש שכולן נעשו הבעלים ביחד, אלא שיתברר אח"כ.

אמנם דבר זה תלוי, בדין יחיד שמוסר לציבור, אם נשאר שם הבעלים עליו אחר המסירה לציבור, ואם נאמר דעדיין נשאר שם הבעלים עליו, א"כ שוב הדקל"ד דהאיך יכולין להימנות על הפסח אח"כ, דהא עכ"ל בעינין שאחר שנתמנו כל המנויים אין להבעלים יותר בעלות על הפסח משאר כל המנויים, אלא כולן בשוה הם הבעלים של הקרבן, ועכ"ל שכך הוא בתחילת ההקדש, לפי"ד התוספות שעל דעת כן מקדיש, היינו שבעיקר ההקדש סילק את עצמו מהבעלות ומקדישו לשם כל המנויין שיבואו אח"כ והוא בתוכם כמוכם כמוני, משא"כ אם עדיין נשאר שם הבעלים איך יוכל למנות אחרים, ואיך משתנה הבעלות של הקרבן.

ובספר חבצלת השרון פרשת קרח (דף תקמ"ה) כתב, דמשמע בערוך לנר ראש השנה (ז' ע"א) דענין מסירה לציבור הוא רק גמירת לב על ההקדש, ולעולם שם המקדיש נשאר על המעות ואף שמסרו לציבור, דכל המסירה לציבור אינה אלא גמירת דעת להקדישה, יעו"ש. ועיין עוד שם שכתב נפק"מ אם יפול מום בהקרבן שיחיד מסרו לציבור, אם יהיה חומש על המקדיש בכה"ג, דאם פקע ממנו שם המקדיש לא שייך לחייבו חומש, אבל אם עדיין שם המקדיש עליו שפיר חייב חומש, יעו"ש.

והנה בגמרא מנחות צ"ה: מבואר דכהני נוב האכילו את דוד המלך את לחם הפנים, משום שדוד היה בסכנת פיקוח נפש שאחזו בולמוס, וקיי"ל דמי שאוחזו בולמוס מאכילין אותו עד שיאורו עיניו אפילו ביום הכיפורים, יעו"ש.

ובביאור הא דסבר שאול דלאו שפיר עבדי והוי מורדים במלכות, יש לומר דבר חדש בזה, דהנה יש להקשות דאיך הותר לדוד לאכול לחם הפנים, נהי דהיה מסוכן, ופיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, אבל הא איכא שיטות

ובחזון איש (או"ח סי' קכ"ד) בהערות לפסחים (פי"ט ע"ב) כתב ע"ד התוספות הנ"ל, וז"ל: אבל צ"ע דלדבריהם צריך לחול שם הבעלים בשעת הקדש, וכשממנה אחר כך אמרינן הוברר דלמפרע הוקדש לו, ולמ"ד אין ברירה, מאי איכא למימר. ומה שנראה בכוונתם הוא, דכיון דגלי קרא דיכול למנות אחר הקדשו, אמרינן, דחדשה לנו תורה בפסח, שיכול להקדיש פסחו ולברר אח"כ בעליו, וכמו שיכול להקדיש ב' תורים א' לחטאת וא' לעולה, ובעשיית כהן יתברר איזה לחטאת ואיזה לעולה, ואילו בשאר כל אדם המחוייב ב' קרבנות ואמר שאלה ב' קרבנות יוקדשו לחטאת ולשלמים, הוי חטאת ושלמים מעורבין זב"ז, וכו' עכ"ד.

ונמצא לפי"ז דכאשר הבעלים מקדיש הפסח, הוי הקדש זה מעיקרא לכל עדת בני ישראל, דהא כל ישראל יוצאין בפסח אחד, ויכולין כולן להיות הבעלים על הקרבן, וא"כ הוי כל קרבן פסח קרבן ציבור, דהא יכולין להימנות עליה כל ישראל, אלא שבשעת השחיטה יתברר מי הוא הבעלים, דכך דינו של הפסח.

אבל מוכרח דכך הוא בעיקר תחילת ההקדש, שהקדש זה הוא בתחילתו לכל מי שיהיה הבעלים לבסוף. וא"כ כיון דכל ישראל יכולין להימנות אחר ההקדש על קרבן זה, הו"ל הקרבן פסח קרבן ציבור, דהא כל ישראל יכולין להיות הבעלים אח"כ, וכיון דהוי קרבן ציבור שפיר יכולין להקדישו אף ביום טוב, כמו כל קרבן ציבור שאין איסור להקדישן בשבת ויום טוב.

אולם עיקר דין זה דההקדש הוא הקדש לכל ישראל, לכאורה בעינין שהבעלים המקדיש בתחילה ימסור הקרבן לציבור, כמו ביחיד שמפריש קרבן להציבור, שצריך מסירה לציבור, כדאיתא בגמרא ראש השנה (דף ז' ע"א) ובשא"מ, ועיין רמב"ם בהל' כלי המקדש (פי"ח ה"ז) וז"ל: וכן כל כלי השרת ועצי המערכה שמסרן יחיד לציבור, הרי הן כשרים, אף כל קרבנות הציבור שהתנדב אותן יחיד משלו, כשרים, ובלבד שימסרם לציבור, עכ"ל.

ובחזון איש (אבהע"ז סי' קל"ו, ר"פ אין בין המדור) ביאר בזה, דענין המסירה לציבור ענינו, שאין ההקדש משועבד כלל להמקדיש, דהמקדיש סילק מעליו בזה כל זכות וכל דין מקדיש שלו, ואנו דנים כאילו הקרבן הגיע ליד הקדש מידם של כלל הציבור, יעו"ש.

ולפייז יש לומר דגם בנוב היה כן, דכל העבודות נעשה דוקא על ידי הכהן גדול, וא"כ אולי יש לומר דכיון שהיה מוטל על הכהן גדול עבודת הלחם הפנים, א"כ יש לומר דאחימלך הוא שנדב ג"כ משלו הסולת להלחם הפנים, ונמצא דכאשר אכל דוד המלך את לחם הפנים משום פיקוח נפש, תיכף נתחלל הקדושה שבו, כמוש"כ הגרי"ע, ושוב נעשית תיכף חולין, וחזרה לבעלים הראשונים, והבעלים הוא אחימלך, ושפיר אכל דוד את לחם הפנים, כי על איסור זרות היה לו היתר משום פיקוח נפש, ועל ממון חבירו לא היה צריך לחשוש, כי אחימלך הא נתן לו מרצונו והיה שלו.

ויש לומר דזה היה מחלוקת שאול ודוד, דשאול סבר דהסיבה שדוד אכל את לחם הפנים הוא משום דמלך פורץ גדר, ולכן הותר לו האיסור ממון של חבירו, ולפיכך דנו למורד במלכות, כי במה שכהני נוב האכילם לדוד, הראו בזה שהוא מלך. אך דוד סבר, שההיתר הוא משא מסירה לציבור, וכמשנ"ת.

אך דבר זה תלוי במש"כ לעיל, אם ביחיד המוסר נדבה לציבור אם נשאר שם הבעלים עליו, דאם עדיין נשאר שם הבעלים אחר שמסרן לציבור, א"כ שפיר יש לומר דכאשר נתחלל קדושת הלחם הפנים שוב חזרה לאחימלך כי הוא היה המקדיש, ושפיר אכלו דוד, ולא היה בו איסור לחה"פ דהותר משום פיקוח נפש וגם איסור גזל פקע משום שהבעלים הוא אחימלך אחר שפקעה הקדושה שבו.

אבל אם נאמר דמסירה לציבור היינו שנמסר באופן שגם לא נשאר עליו שם הבעלים כלל, א"כ שוב יוקשה דהאיך אכל דוד המלך את לחם הפנים דהאיך הותר לו ממון חבירו.

ומעתה מובן ההמשך, וְאֶמְרָתָם זָבַח פֶּסַח, דהיינו ליישב הקושיא האיך הקדישו הפסח במצרים הא הוי יום טוב ואין מקדישין ביום טוב, ויש לומר משום דהוי הקרבן פסח קרבן ציבור, ומותר להקדישו ביום טוב כמו כל קרבן ציבור.

אך כל זה הוא רק אם מסירה לציבור היינו שלא נשאר שם הבעלים על הקרבן דא"כ לא יוכלו למנות אחרים על פסחו לאחר ההקדש. ועכ"כ דבטל שם הבעלים לגמרי.

ראשונים דפיקוח נפש אינו דוחה ליטול ממון חבירו שלא ברשות, ולחם הפנים מלבד מה דהוי קדשים ואסורין באכילה לזר, אבל מלבד זה הא הוי ממון השבט של כהנים, ואיך הותר לו לדוד ממון שאינו שלו.

ועיין בשיטה מקובצת כתובות (דף י"ט ע"א) הביא מהרמב"ן, דגזל הוא מעבירות שיהרג ואל יעבור, וזה לשונו: לפי שנמצא בברייתא חיצונית, שלשה דברים אין עומדים בפני פיקוח נפש, ואלו הן עבודה זרה וג"ע וש"ד, רבי מאיר אומר אף הגזל, יעו"ש.

ושוב מצאתי בחידושי הגר"ס על קדשים (מנחות צ"ה ע"ב) כתב וז"ל: עי' ב"ק דף ס' ע"ב מהו להציל עצמו בממון חבירו, ולהמפרשים שם דלענין איסור הוי האיבעיא, ולא לענין חיוב תשלומין, לכאורה קשיא מהך דהכא, דמלבד איסור מעילה, הא ודאי דכל כמה דלא הותר לכהנים הוי נכסי הקדש, ואיך שרי להציל בממון הקדש, שאינו שלו, ומאי שנא מממון חבירו.

ותירץ שם הגר"ס, בתירוץ השני, לפי"מ דאיתא בב"ק (דף ס' שם) דמלך פורץ גדר לעשות לו דרך וכו', א"כ בה"נ היה מותר ליטול ממון הקדש משום מלך פורץ גדר, יעו"ש.

ונראה לתרץ באופן אחר, ואקדים מה שכתב הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל בספר עין פנים לתורה (אות א') דלפמ"ש בתוספות מנחות (דף ס"ט ע"א) ד"ה דבלע, ובתוספות ישנים יומא (דף פ"א ע"א) ד"ה זר שבלע, דאע"ג דשאר איסורין אסורין כשאכלו וחזר והקיאן, עם כל זה תרומה בכהאי גוונא הותרה, דעל ידי האכילה ראשונה כבר נתחללה מקדושתה ונעשית חולין, יעו"ש.

ולפייז כתב הגרי"ע, דדין חילול זה הוא ג"כ בקדשים, דאדרבה, כל שהקדושה גדולה יותר אז יותר היא מתחללת על ידי הנאת ואכילת האדם, וא"כ אם אכילה מחללת תרומה הקלה, כל שכן שמחללת קדשים החמורים ממנה, וכ"כ בלקח טוב כלל ג' (סוף אות א') יעו"ש.

והנה בכלי חמדה (יוהכ"פ ס"י ס"ה) כתב דלפי דעת הספורנו (סוף פ' אמור, כ"ד, ד') דס"ל דבהיכל שבמשכן היה צריך להיות כל העבודות באהרן דוקא, עיין שם, וא"כ עכ"כ דסידור וסילוק לחם הפנים היה מצותו במשכן ג"כ דוקא על ידי כהן גדול, יעו"ש.

בגמרא דילן דחו זאת ומסקינן דאשכחי' בשעת שסדרו על השלחן, ויעו"ש מש"כ הפר"ד בזה].

אמנם לדברינו יש ליישב, דכיון שקודם שקרמו פניו בתנור אין בו קדושה כל כך, א"כ לא שייך בזה הדין שנתחלל באכילה, וא"כ איה"נ שהיה מותר לדוד מטעם פיקו"נ, אבל מצד הממונות לא היה מותר לו. ולכן המתין רק לאחר שקרמו פניו, שאז קדושתו חמור יותר, ובזה שפיר נתחלל, כיון שקדושתו חמור, ואז יהיה לו היתר גם על פיקו"נ, ודו"ק].

פס יד כתבה לקעקע צול בפסח. צפה הצפית ערוך השלחן בפסח. ואמרתם זבח פסח:

והנה מצינו עוד ראייה דמסירה לציבור עדיין נשאר שם הבעלים, מהא דמבואר בכתובים בדניאל (ה') דבסעודה זו ביקש בלשצר להביא את כלי המקדש ובאמצע הסעודה יצאה יד, ורשמה על הקיר את התיבות "מנא מנא תקל ופרסינ", ודניאל הובא כדי לפענח את הכתובת, וחזה את נפילתו של בלשצר וחלוקת מלכותו, צפה הצפית פי' רש"י (ישעי' נ"א ז') זקוף את המנורה, יעו"ש.

והנה איתא בנדרים (דף סב ע"א), ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, כל המשתמש בכתרה של תורה, נעקר מן העולם, קל וחומר, ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול, שנאמר (יחזקאל ז') ובאו בה פריצים ויחללוה, כיון שפרצום נעשו חול, נעקר מן העולם, דכתיב (דניאל ה') בה בליליא קטיל בלשצר, המשתמש בכתרה של תורה שהוא חי וקיים לעולם, על אחת כמה וכמה.

ותמהו המפרשים, דבאמת מאי טעמא נהרג בלשצר, דהא כבר יצאו הכלים לחולין, ולמה נענש על שהשתמש בהכלים.

ועכ"פ צ"ל דאחר מסירה לציבור עדיין נשאר עליו שם הבעלים, ואיה"נ שיצאו לחולין על ידי שבאו פריצים ויחללוה, אבל עדיין משתייכים הכלים להבעלים הראשונים, הציבור שהוא כלל ישראל, והוי גזל, ושפיר נהרג בלשצר, ועכ"פ מוכרח דמסירה לציבור עדיין נשאר שם הבעלים.

אולם מהא דחזינן דעוד היום בָּנוּב לַעֲמוּד עַד גָּעָה עוֹנֵת פָּסַח, ומבואר בגמרא סנהדרין (דף צ"ה ע"א) עוד היום בנוב לעמוד, אמר רב הונא, אותו היום נשתייר מעונה של נוב, ופירש"י אותו היום נשתיירה מעונה של נוב, דמפני עון שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב, קבע הקב"ה העונש עד אותו היום, ואותו היום בלבד נשתייר מזמן העונש, ואילו היה נלחם בירושלים באותו היום היה כובשה, והכי משמע קרא עד היום אותו היום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב, עכ"ל.

ומבואר שם בגמרא, דכאשר בא סנחריב בערב פסח וראה את העיר ירושלים, היתה זוטר בעיניה, ולא רצה לכובשה תיכף, והמתין עד הלילה, שהוא ליל ט"ו ניסן, ואז כבר בטל זימניה ונהרגו כולם, יעו"ש. והיינו דהקב"ה קבע העונש על נוב באותו היום, אלא שסנחריב לא בא בזמן.

ועכ"פ מוכח שכל זכות סנחריב היה בשביל חטא של הריגת נוב עיר הכהנים, ומוכח דהם צדקו במה שהאכילו לדוד את לחם הפנים, ולא הוי מרידה במלכות, משום דהיה פיקו"נ, ואי משום איסור הממון, הא על ידי האכילה נתחללה הקדושה, ושוב חזרה לבעלים הראשונים שהיה אחימלך, ושפיר הותר לדוד לאכול את לחה"פ, וא"כ עכ"פ מוכח דמסירה לציבור עדיין נשאר שם הבעלים עליו, וא"כ א"א לומר דקרבן פסח הוי קרבן ציבור, ושוב יוקשה דהאיך היו מקדישין את הפסח ביו"ט.

[ובזה נראה ליישב מה שהקשה בפרשת דרכים (דרוש י"ג) בהא דאמרינן בגמרא מנחות (דף צ"ה ע"ב) דאחימלך נתן לחם הפנים לדוד המלך לאוכלו משום שהיה מסוכן שאחזו בולמוס, ונתן לו מהלחם הפנים שהיה מונח על השלחן, יעו"ש.

והקשה הפר"ד, דהא קי"ל ביומא (דף פ"ג ע"א) דמי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל תחילה. ועוד מבואר ברמב"ם (פי"א אבות הטומאה הל' י"ג) דלחם הפנים משקרמו פניו הוכשר ליפסל בטבול יום ומחוסר כפורים, אבל קודם שקרמו פניו אין לו דין קדשי מקדש, יעו"ש. ונמצא דאיכא יותר קדושה בהלחם כשקרמו פניו, מקודם שקרמו פניו. וא"כ היה לו לאחימלך ליתן לדוד את הלחם הפנים קודם שקרמו פניו בתנור דאז ליכא קדושה כל כך, [וקושיא זו הקשה הפר"ד רק לגירסת האגדת שמואל שדוד אשכחי' לאחימלך בשעת אפיית לחם הפנים, אך

ומקשין המפרשים, דבשלמא אם מיירי באיסורי דאורייתא, למ"ד דתחומין דאורייתא, או למאן דמפרש דפיקוח הגל מיירי במרא וחצינא, דאיכא איסור חופר מן התורה, מובן שפיר דלא שייך עשה דוחה לא תעשה, כיון דהוי עשה נגד לא תעשה ועשה.

אבל להמפרשים דמתני' מיירי באיסורי דרבנן, תמוה, דאיך שייך כאן עשה ולא תעשה, למה לא ידחה מצות עשה שופר את האיסור דרבנן.

ובחידושי הר"ן על הרי"ף כתב וז"ל: מאי טעמא וכו', עשה ולא תעשה הוא. פירוש, וחכמים עשו חיזוק לדבריהם הכא כשל תורה, דכיון דלא דחי מלאכה דאורייתא, אף שבות דדבריהם לא ידחה. ומיהו לא צריכין להכי, דאפילו הוי יום טוב לא תעשה גרידא לא אתי מכשירי שופר ודחי לה, דהא בעידנא דקא מעקר לאו, לא מקיים עשה, עכ"ל.

וביאור דברי הר"ן בתירוץ הראשונה, משמע, דבפשטות כל איסור דרבנן הוי איסור מצד עצמו, דחז"ל יש להן כח לעשות גדרים וסייגים לתורה, וכשגזרו שלא לפקח הגל או שלא לילך חוץ לתחום, לא הוי האיסור בשם איסור שבת, רק איסור מטעם תקנות רז"ל שיש להן כח לעשות תקנות אלו. אבל אייז איסור שבת, וא"כ לא שייך לומר דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, כיון דליכא לא תעשה דשבת כלל. אבל אם נאמר דאיסורי דרבנן הן בגדר דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, א"כ איכא עליו שם איסור שבת.

ונמצא דאם איסורי דרבנן הוי בגדר כל דתיקון כעין דאורייתא תיקון, ואיכא עלה חומר איסור תורה, ויש לחז"ל כח לעשות גדרים וסייגים עד שיהא עליהן שם האיסור תורה עצמו, ואז שייך לומר דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אבל אם האיסורי דרבנן לא הוי בגדר כל דתיקון כעין דאורייתא תיקון, א"כ שפיר ידחה עשה של תורה כל איסור דרבנן.

והנה בגמרא יומא (דף ע"ד ע"א) איתא, חצי שיעור, רבי יוחנן אמר, אסור מן התורה, ריש לקיש אמר, מותר מן התורה. רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, כיון דחזי לאיצטרופי, איסורא קא אכיל. ריש לקיש אמר מותר מן התורה, אכילה אמר רחמנא, וליכא.

ואם לאחר מסירה לציבור לא נשאר שם הבעלים, אז לא היו יכולין לחייבו, כי בפשטות נעשית הפקר כיון שאי"ל שום בעלים.

והמפרשים פירשו **צפה הצפית ערוך השלחן בפסח**, היא היד שכתבה בפני בלשאצר בליל המשתה את בשורת מנא מנא תקל ופרסין.

לקעקע צול בפסח, זוהי בבל שנקראת צולה, לפי מה שכתוב בספר ישעיה (כ"ד כ"ז) האומר לצולה חרבי. **צפה הצפית ערוך השלחן בפסח**, היינו, סעודת בלשאצר שהיתה בפסח, ובמהלך הסעודה העמידו המסובים צופה שיזהיר מפני התקרבותם של מלכי פרס ומדי כורש ודריוש, וזהו

כוונת הכתוב בישעיה (כ"א ה') ערוך השולחן צפה הצפית אכול שתה קומו השרים משחו מגן. עיין באוצר מפרשי הגדה. ומוכח מזה דמסירה לציבור עדיין נשאר עליו שם הבעלים, וא"כ אי אפשר לומר דקרבת פסח הוי קרבן ציבור, כמשנ"ת לעיל, ושוב יוקשה דהאיך היו מקדישין את הפסח ביום טוב.

קהל כנסה הדסה צום לשלש בפסח. ראש מבית רשע מחצת בעץ חמשים בפסח. שתי אלה רגע תביא לעוצית בפסח.

והנה יש לתרץ באופן אחר את הקושיא דהאיך הקדישו הקרבן פסח ביום טוב, דאפשר לומר דעשה דהקרבת פסח דוחה האיסור של מקדיש ביום טוב, דהא קיי"ל דעשה דוחה לא תעשה.

אך זה אינו, דהא יום טוב הוי עשה ולא תעשה, עשה דשבתון ולא תעשה דלא תעשה כל מלאכה, וקיי"ל דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

אמנם דבר זה תלוי במה דאיתא בגמרא במסכת ראש השנה (דף ל"ב ע"ב) בהא דאיתא במתני' שם, שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל וכו', ובגמרא, מאי טעמא, שופר עשה הוא, ויום טוב עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, עכה"ג.

דאכלו כזית מצה. אבל קשה על זה, דהא ח"ש אסור מה"ת.

ותירץ הגר"ח"ע, דחצי שיעור באיסור נדר ושבועה אסור רק מטעם כל חלב, אבל אין על החצי שיעור שם האיסור של נדר או שבועה, דליכא למימר דאיכא על חצי שיעור איסור נדר, דהא אי אפשר לומר שעובר על לא יחל ועל ככל היוצא מפיו יעשה, שהרי לא חילל דברו כלל, דהא נשבע רק על כזית, אבל מ"מ אסור מטעם כל חלב, דזה איסור כללי בכל התורה, וזה שייך גם באיסורי נדר.

ונמצא, דהא דבכל נדר לבטל מצוה דהנדר חל, והטעם דלא אמרינן דעשה דמצה ידחה הלא תעשה דנדר, הוא משום דנדר הוי עשה ולא תעשה, עשה דכל היוצא מפיו יעשה, ולא תעשה דכל יחל, כמוש"כ החינוך, אבל בחצי שיעור של איסור נדר, כיון דכל האיסור הוא רק מטעם הילפותא דכל חלב, א"כ אין על החצי שיעור שם האיסור של נדר, וא"כ אין על החצי שיעור איסור עשה ולא תעשה, רק איסור דילפינן מכל חלב, ולזה שפיר אמרינן דעשה דמצה ידחה האיסור דכל חלב.

ואי הוי חצי שיעור דנדר אסור מטעם עצם איסור נדר, לא היה שייך עשה דוחה לא תעשה, דהא נדר הוי לא תעשה ועשה.

ולכן שפיר גזר מרדכי תענית, והם אכלו חצי שיעור, שהוא כזית, ולא הוי שיעור כותבת, ואמרינן דעשה דמצה ידחה איסור דכל חלב, עכ"ד האחיעזר, ויעו"ש מה שכתב עוד דברים נפלאים בזה.

והנה גם לריש לקיש דסבירא ליה דחצי שיעור אסור רק מדרבנן, הא ג"כ איכא לאקשווי דהאיך ביטל מרדכי את מצות מצה, הא עכ"פ איכא איסור דרבנן.

וצריכין לומר דאף דבכל מקום אמרינן כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקנו, וא"כ איכא על החצי שיעור חומר של עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, כמוש"כ הר"ן לענין העברת השופר חוץ לתחום או במקום שאר איסורי דרבנן, אבל הכא שהאיסור הוא מטעם נדר, ואף אם דתיקנו רבנן כעין דאורייתא, אבל הכא הא ליכא בל יחל בפחות מכשיעור, וא"כ ליכא שם האיסור תורה על החצי שיעור, ושפיר יש לומר דעדל"ת.

איתביה רבי יוחנן לריש לקיש, אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה, כוי וחצי שיעור, הואיל ואינו בעונש, יכול אינו באזהרה, ת"ל כל חלב. ופירש"י, ת"ל כל חלב, לא תאכלו הכא כתיב כל אחלב, כלומר אפילו כל שהוא, ומשני ריש לקיש מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, יעו"ש.

ומבואר מדברי הגמרא דרבי יוחנן אית ליה שני טעמים למה חצי שיעור אסור מן התורה, משום דחזי לאיצטרופי, ועוד איכא ילפותא מכל חלב לרבות חצי שיעור.

והקשו התוספות שם (ד"ה כיון) דלמה לי הטעם דחזי לאיצטרופי הא ילפינן מכל חלב לרבות חצי שיעור, יעו"ש.

ותירץ האחיעזר (ח"ב סי' כ"א אות ב') דמכל חלב ילפינן רק שיש איסור על חצי שיעור מריבוי דכל חלב, ואי משום הא, היה חצי שיעור איסור כללי, שנתחדש בקרא דכל חלב שכל חצי שיעור בכל איסורי התורה אסור מן התורה מקרא דכל חלב, אבל אין על החצי שיעור שם האיסור עצמו, דהיינו אם אוכל חצי שיעור נבילה, לא הוי שם האיסור נבילה, אלא שם האיסור הוא כל חלב.

אבל מטעם דחזי לאיצטרופי איכא על החצי שיעור עצם שם האיסור, ואם הוא חצי שיעור של נבלה, עובר על איסור נבילה, אלא שאין לוקין עליו, כיון דלא אכל כשיעור לעונשין, אעפ"י שבאמת אכל איסור נבילה.

והנפק"מ בזה, דאם יהיה איסור שיש בו עשה ולא תעשה, יהיה על החצי שיעור גם כן איסור עשה ולא תעשה, כמו בהשיעור, אלא שאין עונשין עליו. וזהו רק אם חצי שיעור אסור משום דחזי לאיצטרופי.

משא"כ אם חצי שיעור אסור מטעם כל חלב, אז אין על החצי שיעור שם העצם של האיסור, וא"כ אין בו איסור עשה ולא תעשה, והוא אסור רק משום ילפותא דכל חלב שהוא איסור כללי בכל איסורי התורה.

ובזה ביאר הגר"ח"ע, את דברי הגמ' במגילה (ט"ז.) ויעבור מרדכי, שהעביר יום ראשון של פסח בתענית.

והקשה מוהר"י אייבשיץ דהלא היה עבירה גדולה מזו, דהא ביטל מצות עשה דמצה. ובערוך לנר יבמות (דף קכ"א) תירץ, דכיון דשיעור עינוי הוא בככותבת, א"כ יש לומר

והנה בספר חיים לראש להגר"ח פאלאג'י זצ"ל (הגש"פ ד"ה נרצה אות ט') כתב וז"ל: ועוד אני נוהג לשמור מהמצות כדי לאכול בראש השנה מהמצה שנעשית לשם חג הפסח. ודבר זה למדתיהו ממה שכתב בזוה"ק פ' תצוה (דף קפ"ג) וז"ל: ואלמלא הו' נטרין ישראל תרי סטרין דנהמי אילין לא הו' עיילי לדינא לעלמין ביומא דראש השנה דאיהו יומא דדינא דלאו איהו אלא אינון דלא נטלי מיכלא דאסוותא ושבקו אורייתא בגין מיכלא דחמץ, ע"כ, וכו', א"כ ראוי והגון שביום ראש השנה נאכל מצת מצוה בתוך הסעודה, לזכרון לפני ה', כדי שיהיה למגן וצנה בעדינו להושיע משופטי נפשינו, ולהוציא לאור משפטינו ונזכר ונכתב בספר חיים טובים עם כל ישראל אחינו, אמן כן יהי רצון, עכ"ל.

ובספר דברי יחזקאל עה"פ היום אתם יוצאים בחודש האביב, כתב וז"ל: איתא בזוה"ק (פ' תצוה דף קפ"ג ע"ב) דבזכות מה שישראל אוכלים מצות בפסח, ניצולים בדין בראש השנה, ויש לרמוז זאת בפסוק הזה, היום נקרא ראש השנה כמוש"כ בזוה"ק (פ' בא דף ל"ב ע"ב) וז"ש היום אתם יוצאים בחודש האביב, דהיינו בראש השנה אתם יוצאים בדימוס, בחודש האביב בזכות המצה שאוכלים בחודש ניסן בפסח, יעו"ש.

והיוצא לנו מזה, דמצות אכילת מצה סגולתה לזכות בדין, וא"כ יש לומר דבזכות אכילת מצה שאכלו ישראל בפסח בתוך הצומות, בזכות זה ניצולו מהמן, ונתלה על העץ, ובזכות מצות מצה שאנו אוכלין בכל שנה ושנה נזכה להגאולה השלימה, וזרועות רשעים תשברנה.

ולפי"ז יש לפרש ההמשך, דאין לתרץ הקושיא האידך הקדישו פסח מצרים ביום טוב, משום דנאמר דעשה דפסח דוחה איסור דרבנן דיום טוב, דהא כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, ואיכא בזה חומר של לאו ועשה, ואין עשה דוחה לתו"ע.

וראיה לזה, דהא קהל כנסה הדסה צום לשלש בפסח, דהיינו התענית שגזרו מרדכי ואסתר על כלל ישראל שהיה ביום טוב פסח, וקשה דהאידך ביטלו מצות אכילת מצה בפסח.

ועכ"ח משום דעשה דמצה דוחה לא תעשה דנדר של תענית, ואכלו כזית שהוא חצי שיעור של איסור תענית שהוא בככתובת, ואי משום דחצי שיעור אסור מדרבנן וכל

נראה לפרש ההמשך, ונשובה למש"כ לעיל, בדברי הגאון רבי מנחם זמבא זצוק"ל הי"ד, בשו"ת זרע אברהם (סוף סי' ד') דכמו שיש חובת ציבור להקריב תמידין ומוספין, כן יש חובת ציבור בפסח, שכל הציבור יביאו קרבן פסח. ועוד יש בפסח יתר על זה, חובת כל יחיד כדי שיקיים האכילה, ומכל מקום לא מצינו שיהיה חיוב להביא פסח אחד לכל הציבור ביחד, לבד הפסחים שמביאין כל אחד ואחד, משום דכיון דפסח אתיא בכנופי', והוי כמו קרבן ציבור, לכן יוצאין הציבור בזה, ובפסח ציבור לחודיה לא יצאו, שהרי יש חיוב מיוחד לקיים מצות אכילה, דבחיוב היחיד האכילה מעכבא, ויעו"ש מה שהדיא ראיות לזה. וע"ע שם בסוף סי' ה'.

ולפי דבריו נראה לומר, דלפי מה שכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל פרשת יתרו (י"ט, ד') שהקדוש ברוך הוא הביא את ישראל ממצרים בלילה ההוא לארץ ישראל לבית המקדש על כנפי נשרים והקריבו קרבן פסח בירושלים, והחזירן למצרים, יעו"ש.

הבשר בלילה הזה, שהוא ליל חמשה עשר בניסן, והוי עדיין היה יום ארבעה עשר.

ותירץ המרכבת המשנה, לפי"ד התרגום יונתן בן עוזיאל, הנ"ל, דכיון שהקב"ה הביא את ישראל על כנפי נשרים, והביאן לבית המקדש, והקריבו הקרבן פסח, ואכלו שם, א"כ יש לומר דרך במצרים היה לילה כיום יאיר, אבל בירושלים כבר עבר היום, ונעשה לילה, יעו"ש.

ולפי דבריו יש לומר לפי דרכינו קצת אחרת, והוא, דכאשר הגיעו לירושלים, והיה לילה, כבר חלה עליהן חובת הלילה, ושוב כאשר חזרו למצרים אף שלא שקעה השמש שם, אבל הם הרי נתחייבו כאשר נעשה לילה להן במצרים, ושפיר אכלו במצרים הפסח, וקיימו מצות אכילת פסח. ועוד, דהא נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, והיו מחוייבין לאכול גם מטעם זה.

וכתבו המפרשים, דגם הגאולה העתידה במהרה בימינו, יהיה גם כן לילה כיום יאיר, דהא כתיב ליל שימורים הוא לה', לשון רבים, דהגאולה הלא יהיה ג"כ בניסן, וכימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות, ויהיה ג"כ לילה כיום יאיר, עיין בספר סדר פרשיות להגאון אדרת זצ"ל בפ' בא (דף פ"ז ע"א).

ומעתה מובן ההמשך, וכאן יהיה מיושב הקושיא באופן שאין עליה תשובה, דהקדישו הפסח במצרים, אפילו שהיה ביום טוב, משום שהיה קרבן ציבור שנעשה במקום המקדש, והקרבן השני לא היה קרבן גמור.

וראיה לזה: **תַּעֲזֹז יָדְךָ וְתָרוֹם יְמִינְךָ כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חַג פֶּסַח**, ופירש היעב"ץ, כליל גאולת מצרים כן תגאלנו. ובצוף אמרים פירש, דכמו שהיתה גאולת מצרים בחג הפסח, יעו"ש.

וכמו שבמצרים נגאלו בלילה, אבל היה כיום יאיר, כן תגאלנו בגאולה העתידה השלימה, וקשה דהאיך היו יוצאין מצות אכילה, ועכ"ח שהקב"ה הסייע לבית המקדש, ומוכח דקרבן פסח הוי קרבן ציבור, ושוב אין איסור להקדישן ולכן שפיר **וְאֶמְרָתֶם זֶבַח פֶּסַח**.

וכבר הקשו המפרשים דאם הקריבו קרבן פסח בבית המקדש, למה הוצרכו להחזירן לארץ מצרים ולזרוק הדם עוד הפעם.

ואולי יש לומר, דבאמת עשו שני קרבנות פסח באותו שנה, הראשון היה קרבן ציבור ממש, וכמוש"כ הגר"מ זמבא, דאיכא חיוב על הציבור, וקרבן פסח זה עשו דבמקום המקדש, ונקרב כדין קרבן ציבור, אבל בקרבן זה לא היה אכילה, כמו כל קרבנות ציבור שאין בו אכילה, כמוש"כ שם הגר"מ זמבא, יעו"ש.

אבל עדיין היה עליהן חיוב אכילה, ולזה הוצרכו להקריב עוד הפעם פסח במצרים, כדי שיתקיים מצות אכילה לכל אחד מישראל, וזה לא היה אפשר בהקרבן ציבור שהקריבו בבית המקדש.

ולפי"ז מיושב היטב האיך הקדישו את הפסח ביום טוב, דהקרבן פסח שהקריבו בתורת קרבן ציבור על זה יש היתר גמור להקדישו ביום טוב, דהא הוי קרבן ציבור ממש.

ואותו הקרבן שהקריבו במצרים בשביל מצות אכילה, זה יש לומר דלא הוי קרבן ממש, וכמו שיודעין דברי החת"ס בזה, בשו"ת חת"ס (נור"ד סי' רל"ה), וכיון דלא הוי קרבן ממש, שוב לא הוי איסור להקדישו גם כן, דהא לא הוי הקדש ממש, כיון שאינו קרבן גמור, ולכן שפיר הקדישו את הפסח אפילו ביום טוב.

וידועין דברי הזהר (ח"ב דף ל"ח ע"א) דאותו הלילה שיצאו ישראל ממצרים, היה לילה כיום יאיר, יעו"ש. והקשה על זה המרכבת המשנה על המכילתא פ' בא (פ"יג פ"ו) דאם כן היה בלילה עדיין יום י"ד בניסן, דכל זמן שלא שקעה השמש עדיין הוא יום, כמוש"כ בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"א), דיהושע בן נון ראה בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת, לכן פשט ידיו לאור השמש ולאור הירח והזכיר עליהן את השם, ועמד כל אחד ואחד ל"ו שעות עד מוצאי שבת יעו"ש. ומוכח דכל זמן שלא שקעה השמש לא הוי שבת, וא"כ איך אכלו הקרבן פסח, דבעינן ואכלו את

דרוש על

"אמר רבי אלעזר בן עזריה"

אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח.

ודקדק המפרשים, למה הקדים הרי אני כבן שבעים שנה, מאי הקשר של דרשת בן זומא להא שרבי אלעזר בן עזריה הוא כבן שבעים שנה.

ועוד קשה, דמאי רצה לומר "ולא זכיתי", דהא קיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים, ועד כאן לא זכה לנצח חכמים משום שהן הרבים, א"כ מאי שנא מחלוקה זו מכל מחלוקת תנאים בש"ס דהלכה כהרבים, ולא מצינו שהיחיד ירצה לנצח את הצד השני שסיבר כדעתו.

ועוד קשה, דברע"ב פירש ולא נצחתי את החכמים, וקשה דהא עכשיו ג"כ לא נצח אותם דהא חכמים פליגי על בן זומא.

ונראה לפרש, דכבר פירשו כמה מהמפרשים שלכל הדיעות יש להזכיר יציאת מצרים בלילות, ומעולם לא נחלקו תנאים בכך, אלא שעד ששמע רבי אלעזר בן עזריה מבן זומא את דרשתו, לא ידע מנין היה פשוט להחכמים כל כך שיש לנהוג כן.

ועיין בצ"ח ברכות (דף י"ב ע"ב) שהיה פשוט דצריכין להזכיר יציאת מצרים בלילות, משום דאיתא בגמ' ברכות (דף ד' ע"ב) שהגאולה מאורתא הוי, ומסברא ידעו שאם גאולת מצרים היתה בלילה, ולכן יש להזכירה בלילה, וכ"מ בכסף משנה (פ"א קרי"ש ה"ג), יעו"ש.

אמנם יש להעיר, דהא סוף סוף יציאת מצרים בפועל היה ביום ט"ו, ולא בלילה, ואף שתחילת הגאולה היה בלילה, אבל עדיין היו תחת יד פרעה במצרים, אעפ"י ששיחרר אותם, אבל לא היו בני חורין לגמרי רק אחר שיצאו, וזה היה ביום חמשה עשר, ולא בלילה, ולמה מזכירין בלילות.

וא"כ יוקשה למה מזכירין יציאת מצרים בלילות, דבעצם היום הזה יצאו וכו' כדכתיב בקרא.

ויש לומר בפשיטות, לפי"ד תרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת יתרו (נ"ט, ד') וזה לשונו: ואובילית יתכון לאתר בית מקדשא, למעבד תמן פסחא, וכו' יעו"ש. א"כ הא יצאו בפועל ממש ממצרים בארבעה עשר, ושפיר יש חיוב להזכיר יציאת מצרים בלילות, זכר להיציאה ממש שהיה בלילה.

ואף שבאמת יצאו ממצרים מבעוד יום בארבעה עשר, דהא בעי להקריב הקרבן פסח ביום י"ד, ובעינן שיוקרב דוקא מבעוד יום, אבל עדיין נשאר בירושלים בלילה כדי לאכול הקרבן פסח, והאכילה הא הוי עיקר הקרבן, וא"כ היה עיקר הגאולה בלילה, ולכן היה פשוט לכולם דבעינן להזכיר יציאת מצרים בלילות.

והנה הגאון הרוגאצובר בצפנת פענח עה"ת (פרשת בא, י"ב, ז') כתב וז"ל: והנה גבי אמירת משה רבינו [פסוק כ"ב, והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות] כתיב והגיעו, [וכמו] גבי אימוריון, דהקטרה שלהם היא המצוה, והכא נמי, ולא כמו בשאר דם דרק הנחה, לא מה שמונח, ועיין זבחים דף ט"ו נקטע ידו של מזה, ע"ש. ונ"מ דאין צריך לקנח הדם של פסול, וכו', משא"כ כאן כיון דצריך להגן מן המזיק, ומצוה רק בעידנא דעסיק בו מגנא [סוטה כ"א ע"א], ואכמ"ל, ולכן נאמר והגעתם, אבל במאמר הקב"ה הוא לדורות, עכ"ל.

ומבואר מדברי הצפנת פענח, דהזאת הדם של פסח מצרים היה בגדר הקטרת אימורין, והיה מצוותו שיהיה מונח על המשקוף ושתי המזוזות עד חצות, כדי להגן מן המזיק, כמו באימורין שמצותו שיהי' מונח על המזבח.

וכבר הערנו, דלפי"ז נמצא שלא היו אוכלין את הפסח מצרים רק אחר חצות, דהא קיי"ל בפסחים (דף נ"ט ע"ב) דכל כמה דלא מתקטרו אימורין, כהנים לא מצו אכלי בשר, וא"כ כיון שהדם הי' עליו דין הקטרה הרי לא היו יכולין לאכול בשר הפסח קודם חצות, כי היה קודם הקטרה, כיון דהדם היה צריך להיות מונח על המשקוף עד חצות, ורק בחצות כאשר נהרגו הבכורים אז היה גמר ההקטרה, ורק מחצות ואילך היו יכולין לאכול.

גלגול שמואל הנביא, שחי חמישים ושנים שנה, ועם שמונה עשרה שהיה לו עתה לרבי אלעזר בן עזריה, הם שבעים שנה, וכו', יעושי"ה.

והנה שיטת רבי אלעזר בן עזריה הוא, דזמן אכילת פסח הוא רק עד חצות, עיין מסכת ברכות (דף ט' ע"א).

והיוצא לנו מכל דברינו הנ"ל, דאם ס"ל כתרס"ג יונתן בן עוזיאל, דהפסח מצרים נקרב בירושלים במקום המקדש, א"כ היה הפסח מצרים קרבן גמור בזריקת הדם והקטרת אימורין, וא"כ גם הדם על המשקוף ושני המזוזות היה חלק מעבודת הקרבן והיה בגדר הקטרת האימורין כמו שכתוב בצפנת פענח, וא"כ היו אוכלין הפסח מצרים רק אחר חצות, וזהו שיטת רבי עקיבא.

ונמצא דלרבי אלעזר בן עזריה עכ"ל דפסח מצרים לא היה קרבן גמור, כמושי"כ החת"ס, ולכן לא היה הזריקת הדם על המשקוף בגדר זריקה או הקטרה כלל, ולכן לשיטתו שפיר הוא זמן אכילת פסח רק עד חצות.

וכן מוכח נמי מהא דשמואל שלא הביא הפסוק דושחטו של פסח מצרים משום דפסח מצרים לא היה קרבן גמור, ולכן אין שום רא"י משם דשחיטה כשירה בזר. ורבי אלעזר בן עזריה שהיה גלגול שמואל הנביא, ודאי ס"ל ג"כ כן דאין רא"י דשחיטה כשרה בזר מפסח מצרים, דהא לא היה קרבן גמור.

ומעתה מובן דברי רבי אלעזר בן עזריה, **הרי אני כבן שבעים שנה**, דהיינו שהוא גלגול שמואל הנביא, שהוא חי נ"ב שנים, ועם י"ח שלו הוא שבעים. וסבירא ליה, דקרבן פסח מצרים לא היה קרבן גמור, ולכן נמצא דלפי שיטתי דפסח נאכל רק עד חצות, ומוכח מזה דלא היה פסח מצרים קרבן גמור, דאם היה קרבן גמור לא היה נאכל רק אחר חצות, וא"כ לשיטתי **לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות**, דהא יציאת מצרים היה רק ביום. ואין לומר שהיה יציאת מצרים בלילה משום דעשו הקרבן פסח בירושלים, זה אינו, דנמצא דהיה הקרבן פסח מצרים קרבן גמור, ולשיטתי, הא לא היה קרבן גמור, ולא עשו הקרבן פסח בירושלים, והיציאה היה רק ביום, וא"כ לא זכיתי, לשיטתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות, **עד שדרשה בן זומא מפסוק מיוחד כל ימי חיך הלילות**, שמרבה להדיא מצות סיפור יציאת מצרים בלילות.

והנה איתא במסכת ברכות (דף ל"א ע"ב) אל הנער הזה התפללתי, א"ר אלעזר, שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר וישחטו את הפר, ויביאו את הנער אל עלי, משום דושחטו את הפר, הביאו הנער אל עלי, אלא אמר להן עלי, קראו כהן ליתי ולשחוט, חזנהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהן למישחט, אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט, שחיטה בזר כשרה, אייתוהו לקמיה דעלי, אמר ליה מנא לך הא, אמר ליה מי כתיב ושחט הכהן, והקריבו הכהנים כתיב, מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן לשחיטה שכשרה בזר וכו', יעו"ש.

וקשה, דלמה לא אמר דילפינן כן מדכתיב בפרשת בא בפרשת קרבן פסח ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכו', ומשמע להדיא דכל ישראל כשרין לשחיטה, ולמה לא אמר לו פסוק זה המוקדם יותר ומפורש יותר [ואאמו"ר שליט"א אמר לי שהישמח משה הקשה כן].

ויש לומר, לפמשי"כ החתם סופר בשו"ת (נור"ד ס"י רל"ה) וז"ל: אבל פסח מצרים שלא היה מזבח לזרוק דם, וע"ד מליצה ארז"ל (פסחים צ"ו ע"א) ג' מזבחות היה להם, משקוף ובי' מזוזות, אבל מזבח לא היה לא לזרוק ולא להקטיר, וכמדומה לי אכלו את החלבים והאימורים, בכלל ואכלו את הבשר בלילה הזה וכו', יעו"ש.

ומבואר מדברי החתם סופר, דפסח מצרים לא היה קרבן גמור, אלא שהיה עיקר מצותה לאכילה, יעו"ש. וא"כ אין שום רא"י מהא דושחטו אותו כל קהל עדת ישראל האמור בפסח מצרים, דפסח מצרים לא היה קרבן גמור, ולכן היה כשר בו זר לשחיטה כיון דכל הקרבן היה נאכל כמו חולין ולא היה הקטרה ולא זריקת דם, אבל בקרבן גמור אין שום ראיה מזה דשחיטה כשרה בזר, ולכן הוצרך להביא הפסוק דזהקריבו.

אולם לפי שיטת ר' יונתן בן עוזיאל, שעשו הפסח מצרים במקום המקדש, א"כ שפיר היה קרבן גמור ושוב יקשה למה לא הביא הפסוק דושחטו בפסח מצרים.

והמפרשים כתבו משמ"י דהאר"י ז"ל, דרבי אלעזר בן עזריה היה גלגול שמואל הנביא, ע"י הגש"פ מגיד דבריו ליעקב להגר"י אלגאזי זצ"ל, וז"ל: האיש אדוני הארץ האר"י זלה"ה פירש בטעם אומרו כבן שבעים שנה ולא אמר שבעים שנה, גלה סודו, שרבי אלעזר בן עזריה היה

דרוש
שביעי של פסח
שנת תשפ"ה

ישראל משה
בלאמו"ר הגאון רבי יצחק מאטצען שליט"א
מח"ס הואיל משה וש"ס

באר יצחק

והנה השם ראה מחשבתם, ונקם מהם על זדון לבם, וכן אמר הכתוב עוד, כי ידעת כי הזידו עליהם [נחמיה ט', י'] כי העונש בעבור הזדון שחשבו לעשות להם, והנה השם רואה ללב ועושה משפט העשוקים, ונוקם ובעל חמה, ואין מוחה בידו וכו', יעו"ש.

ובספר משנת המועדים להגר"א גרבוז שליט"א, ביאר דברי הרמב"ן, דעונש המצריים היתה על מה שהוסיפו על גזירת הקב"ה להשתעבד בישראל, והשתעבדו בישראל יותר מגזירת הקב"ה, וחשבו להכרית אותן מן העולם, והשם ראה מחשבתם ונקם מהן על זדון לבם, כי העונש בעבור הזדון שחשבו לעשות להם.

והיינו דממה שהוסיפו המצריים להשתעבד בישראל, מוכח, דכל מעשיהם היה מזדון לבם ומשנאת ישראל ורצונם להרע להם, ולא מחמת שרצו לקיים ציווי הקב"ה, לכן אין זה טעם לפוטרים מעונש, ואדרבה נתחייבו בעונש על כל מעשיהם הרעים.

והנה הרמב"ן בפ' לך (שם) כתב עוד, וז"ל: ודע והבן, כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה, לא ינקה הליסטים ההורג אותו, בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות, ודמו מיד הרוצח יבוקש, אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא, יש בעושה אותו דינים, כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו כנגזר, אין עליו חטא, אבל יש לו זכות בו, וכו', אבל אם שמע המצוה, והרג אותו לשנאה או לשלול אותו, יש עליו העונש, כי הוא לחטא נתכוון, ועבירה הוא לו וכו' יעו"ש.

ומבואר מדברי הרמב"ן, דבאופן שדינו של אדם הוא למיתה על פי נביא, ובא אחד והורגו, אז אותו המעשה תלוי בכוונתו, דאם הורג את האדם אשר נגזר עליו מיתה, מחמת רצונו לקיים גזירת הקב"ה, חשיב שעושה בזה

במדרש, הים ראה וינס הירדן יסב לאחור. מה ראה, ראה בני ישראל באים, ורכוש מצרים בידם.

עוד איתא במדרש, מה ראה, ארונו של יוסף ראה.

ועוד איתא במדרש, מה ראה, ברייתא דרבי ישמעאל ראה, והוא פליאה.

ונראה בס"ד לשלב כולן יחד, בהקדם קושיית הקדמונים, דהלא כתוב בתורה [בראשית ט"ו, י"ג] ועבדום וענו אותם, וכו', הרי גזר הקב"ה על המצריים לעשות רע, ולמה נפרע מהן. עיין רמב"ם בהלכות תשובה (פ"ו ה"ה), ויעו"ש מה שתירצו הרמב"ם והראב"ד בהשגות שם.

וברמב"ן עה"ת (פ' לך פט"ו, י"ד) כתב לבאר ענין זה, וז"ל: וגם את הגוי אשר יעבדו, והנכון בעיני, כי טעם "וגם", אף על פי שאני גזרתי על זרעך להיות גרים בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם, אף על פי כן, אשפוט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשה להם, ולא יפטרם בעבור שעשו גזרתי, וכו'.

והטעם שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם, וזה טעם דן אנוכי, שאביא אותם במשפט אם עשו כנגזר עליהם, או הוסיפו להרע להן, וזהו מה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות י"ח, י"א) כי הזדון הוא שהביא עליהן העונש הגדול שאבדם מן העולם.

ועיין עוד מש"כ הרמב"ן בפ' יתרו (י"ח, י"א) מפני שהשם גזר על ישראל ועבדום וענו אותם, ולא היה על המצרים בזה העונש הגדול, אבל הזידו עליהם, וחשבו להכרית אותם מן העולם, כמו שאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה, וציוה למילדות להמית הבנים, וגזר עליהם כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ומפני זה היה עליהם העונש המשחית אותם לגמרי, וזהו שאמר וגם את הגוי אשר יעבדו, דן אנכי, כמו שפירשתי.

מצוה, שמקיים רצון השם, אבל אם הורגו מחמת שנאה, אין זה כלל מעשה מצוה, והוא מעשה עבירה ורציחה ממש, וכמוש"כ הרמב"ן יש עליו העונש כי הוא לחטא נתכוון ועבירה הוא לי, ויעו"ש באריכות.

ונמצא דהעונש על המצריים היתה בעבור שרצונם הי' להרע לישראל מחמת שנאתם לישראל, ולא בכוונה כדי לקיים גזירת השי"ת, ולכן נענשו בכל המכות ובים סוף.

והנה בישועות יעקב בה' פסח כתב נכדו מוהר"ר צבי הירש א"ש (דף מ"ה מדפ"ס) במה שהקשו התוס' בסוכה (דף ל' ע"א) דלמ"ל קרא לאסור מצה של טבל, תיפ"ל דהוי מצוה הבא בעבירה, דקא אכיל איסורא ונפק ידי מצה. ותירץ הגאון הנ"ל, דאי לאו הך מיעוטא, הוא אמינא דיוצא במצה של טבל היכי דלית לי' אחריתי, משום דעשה דמצה דוחה לא תעשה דטבל. ואף דטבל הו"ל לאו שיש בו מיתה בידי שמים, מ"מ אמרינן שפיר עדל"ת, ורק דל"ת שיש בו כרת לא אמרי' עדל"ת. והסברה לחלק בזה, דבאיסורי לאווין אינו צריך כפרה על השוגג, דקיי"ל דאין מביאין קרבן חטאת רק בדבר שזדונו כרת או מיתת ב"ד. וחזינן מזה דבשגגת לאו אין עליו שום נדנוד חטא, ורק דכשכיוון לעבור על האיסור במזיד ובשאת נפש, דבעינן מחשבה ומעשה, אז הוי מעשה עבירה ונענש עליה, וכל שעובר על הלאו לצורך קיום מצות עשה, הרי אין כאן מחשבה רעה, רק מעשה איסור דקיל טובא, ולזה אמרינן דעשה דוחה האיסור, משא"כ באיסור כרת דמביא קרבן על שגגתו, א"כ נמצא דהמעשה לחוד בלי מחשבה מחשבת עון, צריך כפרה, וכיון דלא מצינו דעשה דוחה לא תעשה רק בכלאים בציצית, לא ילפינן מזה דעשה ידחה לא תעשה שיש בו כרת, דבזה אף שעושה המעשה כדי לקיים מצות עשה, עדיין יש מעשה איסור, דהא צריך כפרה אף בלי הצטרפות המחשבה, וא"כ במיתה בידי שמים דליכא קרבן שפיר נדחה מפני מצות עשה, דמה לי לאו מה לי מיתה בידי שמים, ועיי"ש מש"כ בזה דברים נפלאים ביישוב סוגיא הנ"ל.

ואאמו"ר שליט"א בספרו הואיל משה (תשע"ז, פי' אמור, דף ת"ח מדפ"ס) כתב לחדש לפי"ז, דאם הטעם דעדל"ת הוא משום דכיון שכוונתו לעשיית מצוה לכן אין בו עון כשעובר על הלאו, א"כ גם שני לאווין נדחה מפני מצות עשה, דכיון

שכוונתו לקיום מצות עשה, א"כ גם בשני לאווין לא הוי עון כלל, כיון שאין מחשבתי לעבירה רק לקיום מצות עשה, ומה לי חד לאו ומה לי תרי לאווין, כל שאין כוונתו לעבירה, לא הוי עון, יעו"ש.

והנה הגרי"ע בספרו עין פנים לתורה (אות י"ג) כתב דהך מילתא אם עשה דוחה שני לאווין שהוא מחלוקת ספר הכריתות והתוס' ביבמות (דף ג' ע"ב), נחלקו בה תנאי בגמרא נזיר (דף מ"ח ע"ב) גבי נזיר והוא כהן גדול אם מותר לטמא למת מצוה, דרבי עקיבא דריש תרי קראי, חד אנזיר גרידא, ואידך קרא אנזיר והוא כהן גדול, ורבי ישמעאל יליף שם תרווייהו מחד קרא. ואמרינן התם דקמיפלגי בהא, דרבי ישמעאל סבירא לי' מה לי חד לאו מה לי תרי לאווין, והואיל וגילתה התורה דלאו דנזיר גרידא נדחה מפני מת מצוה, ה"ה והוא כהן גדול ג"כ נדחה, ורבי עקיבא ס"ל דמחד לאו לא שמעינן תרי לאווין, ולכן איצטריך קרא אחרינא לנזיר והוא כהן גדול, יעו"ש. ולפי"ז נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל אם עשה דוחה ב' לאווין או לא, דרבי עקיבא ס"ל דאין עשה דוחה שני לאווין, ורבי ישמעאל ס"ל דעשה דוחה ב' לאווין דמה לי חד מה לי תרי, יעו"ש.

והיוצא לנו מזה, דרבי ישמעאל דס"ל דעשה דוחה שני לאווין, ס"ל דסברת עדל"ת הוא משום דמעשה עבירה האסורה בלאו, הוי עיקר העבירה המחשבה שרוצה לעשות חטא, ולכן כשמתכוין למצוה אין כאן עבירה.

ומעתה נראה לפרש המדרש **הים ראה וינוס מה ראה ברייתא דרבי ישמעאל ראה**, דהים לא הי' רוצה לקרוע מפני בני ישראל ולהטביע המצריים בטענה שלא מגיע להמצריים עונש, דהא כך נגזר מפי הקב"ה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אך התירוץ לזה הוא כמוש"כ הרמב"ן דכיון שכוונתם היתה להרע לישראל ולא מפני ציווי השי"ת, לכן נענשו על העינוי כיון שהן נתכוונו לרעה, וכל זה ידעינן מברייתא דרבי ישמעאל דחזינן דסבירא ליה דעשה דוחה אף שני לאווין, משום דעיקר העבירה הוא המחשבה שמכוון לעבירה ומצטרף להמעשה, ובלי המחשבה לעבירה אין כאן עון ולכן עשה דוחה אף ב' לאווין, ולכן כאשר ראה דברי רבי ישמעאל דעיקר הוא המחשבה לכן **הים ראה וינוס**, דעיקר חומר העבירה הוא על המחשבה והזדון הרע, אלא דבעינן גם מעשה.

אמרין בכה"ג קלבדר"מ ושפיר נתחייבו המצרים מיתה וממון.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכבר כתבנו דהים לא רצה לקרוע משום שטענו שלא מגיע למצריים עונש משום שעשו רצון ה' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אך כאשר ראה **בני ישראל באים ורכוש מצרים בידם**, וקשה הא נתחייבו עונשין בעשר מכות וכו' ואיך נתחייבו גם ממון. ועיי"ש בהגהות הגרעק"א כתב עוד וז"ל: ולענין מלקות וממון כה"ג היכא דאתרו ביה, עיין בתוס' שם דף ל"ב ע"א ד"ה דאין לוקה דמבואר מדבריהם דגם כן אף בב' מעשים פטור מלשלם עיי"ש, עכ"ד. ועכ"ח שפי' ב' מעשים, מחשבה ומעשה ומוכח דעיקר הוא המחשבה, ולזה בא העונשין עליהן ולכן הים ראה וינס.

*

והנה אאמו"ר שליט"א כתב בגליון הואיל משה (שביעי ש"פ שנת תשפ"א דף י"א) בהא דכתיב בתוה"ק בפרשת שופטים (י"ז, ט"ו) מקרב אחיך תשים עליך מלך, ודרשו מזה חז"ל במסכת בבא קמא (דף פ"ח ע"א) מקרב אחיך ממיוחסין שבאחיך. ובשלי"ה הקדוש כתב, דלפי"ז לכאורה אין מן הראוי שיהי' יוסף מלך שהרי יוסף נולד מביאה אסורה, כיון שיעקב חטא במה שנשא שתי אחיות, ורחל היתה השניה, ונמצא שביאת רחל היתה באיסור, ומי שנולד מביאה אסורה אינו נקרא ממיוחסין שבאחיך, ולכן אין מן הראוי שיהי' יוסף מלך, עכ"ד. וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהי' מלך, דאין מן הראוי שיהי' מלך עכ"ד אאמו"ר שליט"א.

והנה אאמו"ר שליט"א בספרו הואיל משה שנת תשע"ו (פרשת תזריע אות ק"ט) הביא מס' משען המים (פרשת בלק) דאיתא בס' עשרה מאמרות (ח"ג פרק י"א, ופרק י"ח) בענין עבירה לשמה דהפליגו בה חז"ל, והאריך שם בזה, ומדבריו למדנו, דיעקב שנשא שתי אחיות, היה עבירה לשמה, לתקן חטא של ג"ע מה שחטא אדם הראשון שבא על חוה ביום בערב שבת וגרם לבריאת המזיקים, ועבר על ג"ע במה דזרק תרין טיפין באתר נוכראה, כדאיתא בר"מ והיינו שהוליד מלילית, עיי"ש. והוכרח יעקב לתקן להוציא שתי טיפין של קדושה, וכו', נמצא לפי דבריו היה נשואות שתי אחיות ליעקב עבירה לשמה עכ"ד המשען המים, יעו"ש.

והנה כבר נודע קושיית הפרשת דרכים (דרוש ה', ודרוש כ"ו) דהאיך דן הקב"ה את המצריים במיתה ובממון, ששיקע את המצריים בים, ונתן לנו את ממונם, הא קיי"ל בכתובות (דף ל' ע"ב) דאין אדם מת ומשלם משום דקים ליי בדברה מיני'. ולשיטת רש"י בעירובין (דף ס"ב ע"א) גם בבן נח אמרין קם ליה בדברה מיניה, וכיון שהמצריים נענשו במיתה, האיך נתחייבו ג"כ ממון, עכ"ק. וכן קשה על העונשין שקיבלו המצריים במצרים ואח"כ נטלו ממונם.

ויש ליישב, דאיתא בגמרא כתובות (דף ל' ע"ב) רב אשי אמר, בזר שאכל תרומה משלו וקרע שיראין של חבריו, וכתב הגרעק"א בגליון שו"ע חו"מ (סי' תכ"ד) וז"ל: החובל בחבירו בשבת פטור מתשלומין אפילו הוא שוגג, כיון שיש בו מיתת בית דין, נ"ב, מסוגיא דכתובות דף ל' ע"ב באוקימתא דרב אשי בזר שאכל תרומה וקרע שיראין וכו', מבואר, דאף בב' מעשים כגון בחילל שבת ביד אחת, וביד אחת הזיק לחבירו, אמרין ג"כ קים ליה בדברה מיניה וכ"כ תוס' שם ל"א ע"א ד"ה אמר רב אשי וכו', עכ"ד.

והיינו דבפשטות ביאור דברי רב אשי הוא דזר שאכל תרומה, ובשעת האכילה קרע שיראין של חבריו והוי ב' מעשים ואפיי"כ אמרין קלבד"מ.

אולם בס' שיעורים במסכת כתובות להגר"א גרבוז שליט"א (דף ל' ע"ב) כתב דבשיטה ישנה (שם) פירש דברי רב אשי, כגון שהיו שיראין נכרכין בצאורו, ובאכילתו התרומה נקרעו השיראין ברוננו באוכלו, וכן כתב המאירי, יעו"ש.

ולכא' מוכח מדבריהם דבשני מעשים לא אמרין קם ליה בדברה מיניה, דאל"ה למה צריכין לאוקמיה דמיירי רב אשי בכה"ג.

ועכ"פ לפי"ד המאירי והשיטה ישנה, יש לומר דלא אמרין קלבדר"מ בעונש המצריים, דהא נתבאר דעיקר עונש על המצריים הי' משום שעשו מעשיהן בשאט נפש בכוונה להרע לישראל ולא מפני ציווי ה', ונמצא דהעונש לא הוי על המעשה, כי אם על מחשבתן הרע. וחיוב הממון הא בא על שכר העבודה שעבדו בני ישראל במצרים, וא"כ הוי שני מעשים שנעשו בבת אחת ולא אמרין קלבדר"מ, דאף שבשעת העבודה נתחייבו מיתה, אבל חיוב המיתה בא על המחשבה. וחיוב הממון הוא על המעשה העבודה, ולא

וית'ל עוד בזה, דעיין בבית האוצר להגרי'ע (ח"א כלל מ"ח ד"ה אחד) הביא מש"כ המהרש"א בסנהדרין (דף י"ט ע"ב, ד"ה מלוה) בישוב קושיית המפרשים איך נשא יעקב אבינו שתי אחיות וכתב וז"ל: יש לומר כי אי אפשר היה לו ליעקב להנצל מאיסור ב' אחיות שעתידינה תורה לאסור, כי באמת רחל נתקדשה לו מן הדין בשכר שבע שנים, כמו שאמר הבה את אשתי, דהיינו שנתקדשה לי כבר, והיא אשתי בשכר ז' שנים, דאע"ג דהמקדש במלוה אינו מקודשת, בשכר הנאת מחילת מלוה מקודשת, כדאמרין בפרק קמא דקידושין (דף ו' ע"ב).

אך כיון שעדיין אף באמת לבני נח לא נאסרו ב' אחיות, הרי גם לאה נתקדשה לו בביאה, ולא הוי ליה קידוש לאה קידושי טעות, דיעקב ודאי לא ה' עושה בעולם בעילת זנות, והשתא אף אם ה' מגרש אחת מהם לא היה יכול לקיים דבר שעתידינה תורה לאסור, ומן התורה איזה מהן שגרש הוי ליה השנ' אחות גרושתו, כיון דבאמת שניהם היו מקודשת לו, ושניהם ודאי לא ה' אפשר לו לגרש, ודו"ק עכ"ל.

וכתב ע"ז הגרי'ע: דכיון דרק ממדת חסידות הוא דקיימו האבות התורה עד שלא ניתנה ועל כן כאן לא היה יעקב יכול לעשות כפי המדת חסידות, דאם כן ה' מוכרח לגרש שניהם, וזה לא היה אפשר לו דידע ברוח קדשו דמהם דייקא צריך שיצאו שבטי ישראל, כן נראה לע"ד כוונתו, עכ"ד, ויעו"ש.

וחזינן מכל זה דעיקר עבירה הוא המעשה של זדון לעשות עבירה, וכיון דיעקב אבינו ה' עיקר כוונתו להעמיד שבטי יה, לכן לא נחשב לו עבירה כלל מי שנשא ב' אחיות וכן לפמש"כ המשען המים דכוונת יעקב אבינו ה' לתקן חטא אדה"ר א"כ ה' כל כוונתו רק לשמה ולקיום מצוה ובכה"ג לא הוי עבירה כלל אצלו.

ואיתא במסכת סוטה (דף י"ג ע"א) בענין ארונו של יוסף, וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו, אחד של מת, ואחד של שכינה, מהלכין זה עם זה, והיו עוברין ושבין אומרים, מה טיבן של שני ארונות הללו, אמרו אחד של מת, ואחד של שכינה, וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה, אמרו קיים זה כל מה שכתוב בזה, וכו'.

וית'ל עוד בזה, דעיין בבית האוצר להגרי'ע (ח"א כלל מ"ח ד"ה אחד) הביא מש"כ המהרש"א בסנהדרין (דף י"ט ע"ב, ד"ה מלוה) בישוב קושיית המפרשים איך נשא יעקב אבינו שתי אחיות וכתב וז"ל: יש לומר כי אי אפשר היה לו ליעקב להנצל מאיסור ב' אחיות שעתידינה תורה לאסור, כי באמת רחל נתקדשה לו מן הדין בשכר שבע שנים, כמו שאמר הבה את אשתי, דהיינו שנתקדשה לי כבר, והיא אשתי בשכר ז' שנים, דאע"ג דהמקדש במלוה אינו מקודשת, בשכר הנאת מחילת מלוה מקודשת, כדאמרין בפרק קמא דקידושין (דף ו' ע"ב).

אך כיון שעיקר עבירה הוא במחשבה, וכל מחשבתו של יעקב אבינו ה' לשמה ולשם קיום י"ב שבטי יה, א"כ לא הוי כנישואין בעבירה כלל ושפיר ראוי יוסף הצדיק להיות מלך, וכיון שמוכח שעיקר העבירה הוא המחשבה ולכן כיון שהמצריים עשו בזדון לבם להרשיע את ישראל ולא מחמת שרצו לקיים רצון השי"ת, לכן שפיר נענשה ולכן הים ראה וינוס.

ומעתה נמצינו למדין כל עיקר ענין זה דעיקר מעשה עבירה הוא במחשבה מכל הני שלושה מדרשים, ברייתא דרבי ישמעאל, רכוש מצרים, וארונו של יוסף, אשר מכולן מוכח שעיקר הוא המחשבה ודו"ק.

ומעתה נמצינו למדין כל עיקר ענין זה דעיקר מעשה עבירה הוא במחשבה מכל הני שלושה מדרשים, ברייתא דרבי ישמעאל, רכוש מצרים, וארונו של יוסף, אשר מכולן מוכח שעיקר הוא המחשבה ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

הדפסת גליון זה הוא לעילוי נשמות

ר' שמואל ב"ר יוסף איצקאוויטש ע"ה
ור' אליעזר ב"ר יעקב אשר אנשיל ע"ה
ומרת חנה בת ר' יוסף ע"ה
תנצב"ה

נדבת הרבני הנגיד הנכבד והנעלה, מסור בלב ובנפש
לתורה ולומדיה וכלל ישראל

מו"ה יהושע נפתלי איצקאוויטש הי"ו

יתן ה' ויוסיף חילי לאורייתא, ויתברך בכל הברכות
האמורות בתורה, לאורך ימים ושנים טובים וכט"ס.